

SHodmonova SH.S Ergasheva P.S
Kiyosiy pedagogira
Toshkent 2005

UZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA URTA MAHSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

NIZOMII NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI

SH.S.SHodmonova P.S. Ergashev

KIYOSIY PEDAGOGIKA
(metodik kullanma)

Toshkent 2005 y

universitet rektori B.G.Krdirov

Nizomiy nomidagi TDPU -2005

1 - MAVZU: QIYOSIY PEDAGOGIKA ASOSLARI.

Reja:

II .Kiyosiy pedagogika fanining maksadi va vazifasi .Qiyosiy pedagogika O'kuv **predmeti** sifatida. (Z.Kiyosiy pedagogikaning tadbirkot metodlari.

Kiyosiy pedagogika yangi pedagogik konunlarini ochmaydi, buyuk pedagogika fanlari ortirgan ilmi tajribalaridan foydalanib, mamlakatlar guruhi asosida hozirgi tsunyoda maorif tarakkiyotining eng muhim muammolarini, konuniyatlari va gendentsiyalarini urganadi.

qiyosiy pedagogika predmetiga nisbatan har hil karashlar mavjud. Ayrim olimlar kiyosiy pedagogika asosiy ma'rifiy pedagogik hodisalarni (hamda **ularning** turli mamlakatlarda konkret tarihiy sharoitda va uzaro tadbirk etadi. (V.Kanitits va V. Makert) deb hisoblashsa, ayrimlar kiyosiy pedagogika maorif **tizimlari** hamda turli mamlakatlarda ta'lim-tarbiya muammolarini tushu nish va hal kilishdagi uhshash va farkli :omonlarini kursatib beradi. (P.Suhoroľskiy) deb ta'rif beradilar. **Bir iruh** olimlar k,iyosiy pedagogika uz milliy ta'lim tizimini qakomilashtirish maksadida turli chet el maktab tizimlarini kiyosiy baholash bilan **rugullanadi**. (M.A. Julen, J.Sedler, R.King-Holl) degan fikrdalar. **yurinib** turibdiki, kiyosiy pedagogika predmeti juda bahslanuvchan mavzudir. **Qiyosiy** pedagogikaning metodologik asosi falsafadir.

Qiyosiy pedagogika bir kator ijtimoiy fanlar falsafa, tarix, iktisod, siyosat, otsiologiya, demokratiya, etnografiya va boshkalar bilan boglik. Pedagogik :odisalarni kiyosiy tahlil kilishda bu ijtimoiy fanlarniig ilmiy oltseptsiyalari va metodlaridan foydalanish mukdrrar. K,iyosiy pedagogika tarihp anazariyasi bilan uzviY boglangai. Kiyosiy pedagogika uzigahosligi shundaki, ning asosiy tadbirkot metodi kiyoslash metodidir.

qiyosiy pedagogika urganadigan predmet: hozirgi dunyodagi ta'lim va tarbiya azariyasi va amaliyotning ahvoli, rivojlanishi konuniyatlari va tendentsiyalarining **mumiy** va farkli hususiyatlari.

qis'siy pedagogika vazifalari 1977 y Londonda bulib utgan k,iyosiy pedagogika [uyicha Butunjahon kongresida muhokama kilindi. Kiyosiy pedagogika vazifalari quyidagilardan iborat deb belgilandi.

Hozirgi zamonda ta'lim-tarbiya nazariyasi va amaliyotiga ta'sir guvchi omillarni o'rganish va ularning turli mamlakatlar maktabi va edagogika ta'siri natijalarini kiyoslab tahlil kilib berish;

Turli mamlakatlardagi maorif tarakkiyotining eng aktual va umumiy uammolari va tenditsiyalarini aniklash.

CHet el mamlakatlarining ijobiy tajribasini mumlashtirish, | o'rganish va qiyosi pedagogika va boshka yondosh fanlarda kullanadigan TADKIKOT Metodlaridapn foydalanadi.

1. Tavsiflash metodi turli mamlakatlardagi pedagogik hodisalariing tashki belgilarini tavsiflashda kullanadi. SHu asosda keyin takdoslash va tahlil k.ilish amalga oshiriladi.

2. Statistik metod maorif tizimiga va pedagogik hodisalarga oid rakdmlar va ma'lumotlarni tahlil talkin kilish va baholashni kuzda tutadi.

Z.Tarihiy metod pedagogik hodisalariing negzini takdoslashni bildiradi.

4.Sotsiologik metod maorif sistem al arining ijtimoiy harakterini baholashda kullanadi.

5. Analitik metodlarga analiz, sintez, mavhumlashtirish, induktsiya, dedektsiya kabi mantiqiy metodlar kiradi.

Hozirgi kunga kadar bir kator mamlakatlardan (Belgiya, Angliya, YAponiya, SHvetsiya, AKD1 va bonuqalar) kdyosiy pedagogika ukuv predmeti sifatida ilmiy hodimlar pedagog ukituvchilari pa bulgusi ukdtuvchilarni chet elda ishlashga **taYyorlashning** zarur k,ismi sifatida ukitiladi. Kurs hajmi har bir mamlakatda uta har hil (10 dan 100 soatgacha) biroq, kupchilik hollarda 30-40 soat lektsiyadan va mamlakatlar guruhida ta'limning ahvoli batafspl urgatiladitan seminar mashgulotidan, chet elga sayohat tanlangan mavzular buyicha mustakil ishlash va kurs yakunida doklad yoki yozma imtihondan iborat.

Bugungi kunda mamlakatimizda kdyosiy pedagogika ukuv predmeti sifatida ukitila boshlagan ekan bu borada chet el tajribasini chukur urganish lozim. Boshkacha aytganda kiyosiy pedagogikani shakllantiryb olish uchun kiyosiy pedagogika tadjotlar utkazish kerak.

Savollar.

1.Kiyosiy pedagogika predmeti mazmuni va mohiyatini tushuntiring. 2.Kiyosiy pedagogikaning metodologik asoslarini aytib bering. Z.qiyosiy pedagogikaning vazifalari nimalardan iborat.

2 - MAVZU: PEDAGOGIK K;IYOSLASH FANI TARAVDIYOTINING ASOSIY BOSqICHLARI.

Reja:

1.Pedagogik k,iyoslash fani tarakkivotiniig birinchi bosk,ichi.

2.Pedagogik kiyoslash fani tarak,k,iyotining ikkinchi bosk,ichi.

3.Pedagogik tsiyoslash fani tarakkivotining uchunchi bosk,ichi.

Pedagogik tak;k;oslash pedagogika fanlari tizimidagi nisban yangi sohalardandir.

Pedagogik tak;k;oslash fani tarak,kiyotining birinchi davri XVTII asr ohiri 1917 yilni kamrab oladi. «**bqiyosiy** pedagogikaning otasi» Mark Aptuan Julyn Parijskiy hisoblanadi. U uzining «**1<iyosiy** pedagogikaga doyr tadjikrtlr hakida Ocherk na dastlabki mulohazalar» degan ishida (Parij 1817) hozirda barcha mamlakatlarning pedagogik terminalogiyaga chukur kirib borgan «Kiyosiy pedagogika» va «Kiyosiy tarbiyalash» terminlarini birinchi bulib Kulladi.Jahoniing turli mamlakatlarida maorif tizimini takomillashtirish

muammolariga kizikish va maktabni kiyosiy urganish zaruriyati ortadi. XIX asrning ohiriga kelib kiyosiy pedagogikaning ayrim nazariy asoslari va amaliy vazifalari uz mamlakatdagi ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish uchun **foydali** tajribani olish maksadida turli ta'lim sistemalarining ijobiy tomonlarini kayd etish vazifalari belgilanadi.

Ayrim olimlar maorif ishining kuyilishi bilan tanishish uchun boshka mamlakatlarga bordilar. Bu sayohatlarning natijalarini nashr etib, muallimlar uz milliy maktabini takomillashtirish yullarini kursatdilar. Sarbonadagi falsafa professori Viktor Kuzen nemis pedagoglari TS.A.Kruze, Fridrih Tiriniig Amerika pedagoglari G.Mann, G.Bernard, K.Stou, Turber, A.Fleksnerning, ingliz pedagogi M-Sedler va boshkalarining ishlari shular jumlasidandir.

Kiyosiy pedagogik tadkikotlar Rossiyada ham ancha rivojlandi. Ayniksa ulug rus pedagoglari K.D.Ushinskiy va L.N.Tolstoyning ishlari katta e'tiborga loyik.

Pedagogik takdoslash tarakkiyotining ikkinchi davri 1917 yildan 1945 yilgacha bulgan davrni kamrab oladi. Bu davrdagi Kiyosiy pedagogika turli ijtimoiy tuzumdagi mamlakatlar urtasidagi ijtimoiy iktisodiy, siyosiy ziddiyatlarni aks ettirar edi.

20-30 yillarda kiyosiy pedagogika nazariyasi masalalariga bagishlangan bir kator ishlar ham e'lon kilindi. Masalai, professor I.Kendi «Kiyosiy pedagogika sohasidagi tadkikotlar» (Boston, 1933) yilidan kiyosiy pedagogikaning ahamiyati, predmeta, metodlarini karab chikadi va Angliya, Frantsiya, Germaniya, Italiya, SSSR va AKSHdagi tahlil sistemasini kiyoslab tasvirleydi.

Pedagogik takdoslash tarakkiyotining uchinchi davri (XX aernipg 40-yillari ohiridan hozirgi davrgacha) hususiyatlari, bir tomondan halkaro siyosiy vaziyatda yuz bergai muhim uzgarishlar bilan ikkinchi tomondan fan va tehnikaning gurkirab rivojlanishi bilan belgilanadi. Fan tehnika tarakkiyoti yanada yukori malakaga ega bulgan mutahassis va umumiy ma'lumot darajasini mutassil talab kiladi. Ushbu talabni kondirish uchun 1945 y Parijda ta'lim, fan va madaniyat buyicha BMT ning mahsus tashkiloti -YUNESKO tuzildi.Bu tashkilot kiyosiy pedagogika sohasida tarakkiyotlar uchun kerakli materiallar tuplaydi, jahon mamlakatlarida maorifning ahvoli hakida yilpoma na spravochniklar nashr kiladi, kiyosiy pedagogika muammolari buyicha halkaro konferentsiyalar uyushtiradi. Kiyosiy pedagogika jamiyatlari YUNESKO koshidagi halkaro byuro bilan birgalikda kvartal bgolletinini nashr etadi (Jeneva). YUNESKO uchun kiyosiy pedagogikaning nazariy muammolarini ishlab chikish bilan maorif buyicha halkaro byuro va YUNESKO - T'amburgdagi Pedagogika instituti (1951 y tashkil topgan) shugullanadi.

1956 yil **AKSH** kiyosiy pedagogika jamiyati tuzildi. U kollejar va universitetlarda kiyosiy pedagogikani urgandi, kiyosiy pedagogika yuzasidan ilmiy tadkikotlarning kengayishiga va kiyosiy pedagogikaga oid eng yangi ahborotlarni tarkatishga imkon yaratadi. Iillik konferentsiya va kengashlar utkazadi. Mopografiyalar, tupamlar va «Kiyosiy pedagogika obrazi» jurnalini nashr etadi.

1961 yil Londonda Evropa kiyosiy pedagogika jamiyati tashkil kilindi Uning vazifalari quyidagicha: pedagogikada kiyosiy metodni rivojlantirish, pedagogika ukuv yurtlarida kiyosiy pedagogika kursi ukditiishni kengaytirish boshka mamlakatlardagi kiyosiy pedagogika markazlari va jamiyatlar bilan hamkorlik kilish va boshkdlar.

Hozirgi **kunda** Kiyosiy pedagogika muammolari bilan quyidagilar shugullanadi. Parij chekkasidagi Sevr pedagogik tadkikotlar halkaro Markazi krshidagi frantsuz tili zonasi kiyosiy pedagogikasi assotsiatsiyasi, Evropa kiyosiy jamiyatining Evropa mamlakatlaridagi sentsiyalari, Ispaniya, Belgiya, Kanada, Avstraliya, Yaponiya va boshka mamlakatlardagi Kiyosiy pedagogika jamiyatlari, Vibadendagi (Germaniya) Pedagogik markakaz Frankfurtdagi halkaro pedagogik tadkikotlar instituta, Zalzburg shahridagi (Avstriya) kiyosiy pedagogika Instituta, Kyusyu (Yaponiya) universiteta, Tokiodagi pedagogik tadkikotlar Davlat institutining kiyosiy pedagogika bulimi, CHikago universiteti koshidagi kiyosiy pedagogika instituti, Kalumbiya, Kent, Garvard, Indian (AKJII) Gamburg, Marburg, Bahum (Grihniya) universitetlarining kiyosiy pedagogika kafedralari, bulimlari va laboratoriyalari.

Keyingi yillarda ta'lim tizimlari va ta'lim tarbiyaning ayrim muammolarini kiyosiy pedagogik tadkik etishga hiyla kuprok e'tibor berilmokda.

Savollar.

1 .Pedagogik takdoslashping birinchi tarakkiyot davrini ayting. 2.Pedagogik takkoslash tarakkiyotiniig ikkinchi davri kaysi ytsllarga tugri keladi. Z.Pedagogik takkoslash tarakkiyotiniig uchinchi davri-chi.

3 - MAVZU: CHET EL TA'LIMI TARAVDIYOTINIIG ASOSIY YUNALISHLARI.

Reja:

1.**CHet** el ta'limi tizimini isloh, kilish masalalari.

2.Ukuv dasturlarini takomillashtirish va integratsiyalashgan kurslari.

3. Rivojlangan mamlakatlarda mehdat ta'limi va kasbga yunaltirish

masalalari.

4.Ta'lim- tarbya jarayonida ta'lim tabakalashtirish yullari.

5.Rivojlangan mamlakatlarda maktablarda ishlash usullari,

Ta'lim-tarbiyada samarali islohatlarni amalga oshirishni talab etilaetgan hozirgi davrda chet el tajribasini urgdnish ayni muddaodir.

Rivojlaigan horijiy mamlakatlarda ta'lim-davlat ichki siyosatiga faol ta'bir etuvchi ijtimoiy jarayon. Yaponlar «maktab insonlarnn yahshilaydi» deb hisoblaydilar. Ta'lim sohasiga gamhurlik kilish **tanikli** siyosatchilardan doim diktat e'tiborida bulgan. (R.Reygan, M.Techchr. F.Mitteran va b).

Rivojlangan mamlakatlardagi pedagogik tadkikotlar ukuv dasturlarini takomillashtirish va k;ayta kurishga karatilgan.

Maktab dasturlarini uzgartirish 2 asosiy yunalishda amalga oshiriladi: ekstensiv va intensiv.

1-ukuv muddati uzaytiriladi, ukuv materiallari hajmi kupaytiriladi. 2-mutlak, o yangi dastur yaratiladi.

Kupchilik mutahassislar 2-yulni ma'kulrok *deb* hisoblamokdalar. Ukuv dasturlariga ma'lum cheklanishlar kiritish alohida predmetlarni urganish kuchaytirib, ukuvchilarni ortikcha «yuk» day halos k;iladi. Bunga erishish uchun kuuv kurslari integratsiyasi talab kilinadi..

Hozirgi paytda rivojlangan mamlakatlar ukuv dasturiga integra tsiyalashgan kurslarni kiritish tula dasturiga integratsiyalashgan kurslarni kiritish tula amalga oshirildi. (Frantsiyada ukuv soatlaridan 61% B.Brit 15% ini integratsiyalashgan kurslar tashkil etadi.)

Integratsiyalashgan ukuv dasturlari yondosh ukuv kurslarini uzak predmet va goya agrofida jipelashtiradi, bu ukuvchilarga ijodiy tafakkur yurgizishga yordam beradi. Lekin integratsiyalashgan ukuv kurslari mutlok kupchilik uchun muljallangan bulib, ular tarkibidagi fanlardan biri kimgadir juda zarur bulsa, kimgadir unchalik emas. Bu muammoni hal etish ukuvchilarni u yoki bu kurega bulgan ehtiyo'jini tularok kondirish uchun maktablar alohida fanlardan chukurlashtirilgan kurslarni tashkil etmokda.

Iktisodiy rivojlangan mamlakatlarda msh,nat ta'limi hamda kasbga yunaltirish borasida amalga oshirilayotgan ishlar alohida etiborga loyik.

AKD1 da 1977 yil «Mehnat faoliyatiga tayyordash akti» kabul kilingan unga muvofik,, masalan, kollejlarda kollejar kurish, avtomabillarni ta'mirlash, kompyuterlarni yigish kabi amaliy faol i ya t amalga oshiriladi.

Frantsiyada mehnat ta'limi uchun ajratilgan soatlar 1,5 barobar oshirilgan. Buyuk Britaniya da 1973 yilgi «Mehnat ta'limi va kasbga tayyorlash» aktga binoan maktab ukuvchilari bir kancha sohalar buyicha majburiy kasb-kor dasturini uzlasht irmokdalar.

Mexnai ТАЪЛИМИБИЛАБИ birga kasbga yunaltirish ishlari ham takomillashtirilib borilmokda. Kasbga yunaltirish darelari barcha rivojlaigan davlatlarda mavjud. Bu darelarda mehnat amalidagi uzgarishlar, kasb EGASI bulish shart-sharoitlari urgatiladp. Bunday darelarni fan ukituvchilari hamda MAHSUS kasbga yunaltirish ishlari buyicha maslahatchilar olib boradilar BUNDAN таъщари kasbga yunaltirish konsulьtatsiya punktlari mavjud bulib, ular yukori sinf ukuvchilari va ota-onalariga konsulьtatsiyalar tashkil etadilar, Bu punktlar maktab tarkibiga kirmaydi. Bular yo hususiy, yo mehnat birjalari tasarrufida buladi.

Kasbga yunaltirish ishlarini tashkil etishda korhonalalar amalga oshirayotgai ishlar ham e'tiborga loyik.. Ularnyng shtatli konsulьtantlari maktablarda kasbga yunaltirish buyicha keng kamrovli tushuntirish ishlarini olib boradilar.

Ta'limdagi bir kator muammolarni pul tulab uk,ish, sinfda yoki kureda ikkinchi yilga koldirilishi, imtihonlarning uta talabchanlik asosila Utkazilishi

keltirib chikarilmokda. Masalan: Frantsiyada boshlangich va urta maktab ukuvchilari

650 ta imtihon va zachyot topshiradilar. Imtihonlardan yikilish ukuvchilarning ruhiyatiga kattik ta'sir etkazayotgan, hatto fohshalik okibatlariga olib

borayotgan holatlar uchraydi. BundaY vaziyat ota-onalar, Ukituvchilar urtasida keskin norizoliklarni keltirib chikarmokda.

Bunday vaziyatda ta'limni tabakalashtirish eng dolzarb masalaga aylangan. Odatda ukuvchilarni tabakalashtirish chet davlatlar amaliyotida boshlangich ta'lim kursidan keyin amalga oshiriladi. Masalan, Frantsuz ukdtuvchilarni Ukuvchilarni kuyidagicha tabakalashtiradi:

1.Gomogenlar - matematika va gumanitar yunalishda ish olib borsa buladigan ukuvchilar.

2.YArim gomogen-tabiiY skeldagi fanlarni uzlashtirishga moyil ukuvchilar.

3. Gigeron - barcha predmetlardan har hil saviyada uzlashtiradigan ukuvchilar.

Tabakalashtirishning jarayonining muhim yunalishi - tuldiruvchi ta'limni

rivojlantirish. Tuldiruvchi ta'lim maktab tarbiya muassasalarida, maktab va litseylarda amalga oshirilmokda. AKD1ga bu hizmatga OAV nmkoniyatlari ham jalb etilgan. Milliy telekompaniya mahsus ukuv kanali orkali 130 soatlik ukuv kursatuvlarini tashkil etdi.

Ukuv jarayonini tabakalashtirish muammolarini tadkik, etish chet elda hamon davom etmokda.

Rivojlangan davlatlarda iktidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormokda. Iktidorli bolalar maktablari garbda 60 yillardayok, paydo bulgan. AKDGning ayrim shaharlarida oliy toifali bolalar bogchalari ochilgai, ularda 4-5 yoshli bolalar maktab dasturi buyicha ukitiladi.

SHuningdek, akli zaif bolalar uchun ham mahsus maktablar tashkil etilmokda,

Rivojlangan maktablar ta'lim tizimida ukuvchilarning mustakil ishlashiga katta e'tibor karatilmokda. Masalan, Germaniyada sinf uku^{vchila}Rⁱ sonini Kiskartirish hisobiga ular bilan individual ishlashni takomillashtirish sari yul tutilmokda. Bunda ukuvchilarning har biriga individual paketlar tarkatiladi. Topshirikdarni ukuv⁴¹¹ mustakil bajaradi, lozim bulganda ukituvchilar kontsulbtatsiya oladi.

SHubhasiz chet el ta'limidagi yukoridagidek ibratli jihatlarni mamlakatimiz ta'lim tizimiga olib kirish mustakil respublikamizda ukuv tarbiya - ishlarini isloh kilish jarayonini tezlashtiradi.

Savollar.

1.CHet el ta'limi tizimini isloh kilish masalalari hakida fikringiz. 2.Ukuv dasturlarini takomillashtirish va intefatsiyalashgan kurslari haki da nimalarni bilasiz.

Z.Rivojlangai mamlakatlarda mehnat ta'limi va kasbga yunaltirish hakida nimalarni bilasiz.

4. Ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim tabakalashtirish kandy amalga oshiriladi.

5. Rivojlangan mamlakatlarda maktablarda ishlash usullari hakida nimalarni bilasiz.

4 - MAVZU: OSIYO DAVLATLARIDA TA'LIM-TARBIYA

MASALALARI (4 soat). (1-Mashgulot).

II mashgulot.

1. Osiyo ta'lim tizimi va undagi muammolar.

2. Hindiston va Indoneziyada mustakillik yillarida ta'lim tarakkiyoti.

3. Osiyo mamlakatlari ta'lim tizimlarining kiyosiy analiz kildinishi.

1. Savodsizlar mikdori, ya'ni 15 yosh va undan katta bulgan yozishni hamda ukishni bilmaydigai kishilar mikdori Janubiy Osiyoda juda kattadir. Afganistan va YAManda savodsizlar mikdori 75% dan ortadi. Ba'zi janubi-garbiy Osiyo mamlakatlarida savodsizlar 50% dan birozgina kuprok, Bahrayn, Livan kabi davlatlarda savodsizlar nisbatan oz bulib, ular aholining 1/4 kismni tashkil etadi. Armaniston, Azarbayjon, Gruziya kabi jugrofiy jihddan Osiyo kit'asiga kiruvchi davlatlarda savodsizlar juda oz. Mamlakatdagi savodsizlik darajasi, hech-shuhbasiz, bu erda ta'lim jarayonini yulga KUYISHDAGI muammo va yutukdarni uzida aks ettiradi.

SHri-Lankada savodsizlar tahminan 15% bulsa Janubiy Osiyoning boshka mamlakatlarida 15 va undan katta yoshdagi aholining 2/3 k,ismi ukishni -va yozishni bilmaydi. Bolalarning katta kdsmi maktablarga bormayli. Buning sababi yoki yakin atrofda maktablarning yukligi, yoki uz oilalariga yordam berish uchun ishlashga majbur bulishlaridir.

Janubiy SHarkiy Osiyo davlatlaridagi ta'lim kit'adagi boshka davlatlaridagi ta'limdan ham sifati, ham kamrov doirasi bilan keskin farklanadi. SHuning ifodasini Malayziya, Flipin, Singapur, Taylan va Vetnamda savodsizlar 30% dan ham kamligida kurish mumkin. Indaneziya, Birma Laos davlatlarida savodsizlar mikdori 39-45 % atrofida, Kombodjada 50% atrofidadir.

Osiyo davlatlari birin-ketin XX asr ikkinchi yarmida mustakillikni kulga kiritgach ba'zilarning hukumatlari yangi maktablar kurish, ah,oli savodhonligini oshirish **buyicha** kupdan-kup chora tadbirlarini amalga oshira boshladi. Natijalar uzini uzok kuttirib kuymadi. Masalan Indoneziyada 1945 yilga kelib savodsizlar mikdori 90% tashkil etgan bulsa, bugungi kunda ularning mikdori 33% gacha kamaygan. The world book encyclopedia 4-tora, 42-bet.

2. YAponiyada ta'lim-tarbiya muammolari.

YAponiya konunchiligiga binoan barcha bolalardan b yillik boshlangich maktabni va 3 yillik urta maktab kuyi boskichini tugatish talab etiladi. Davlatga krashli maktablarda ushbu 9 yillik ta'lim jarayoni bepul amalga oshiriladi. Boshlangich ta'lim hamda urta maktabning kuyi boskichi barcha 6 yoshdai 14 yoshgacha bulgan bolalarni kamrab oladi. YApon bolalarining deyarli barchasi majburiy ta'lim tarbiyalariga kura urta maktabning kuyi boskichini tamomlaydilar. SHu tufayli YApon kattalarining (15 yosh va undan katta bulganlarning) barchasi savodhon.

Boshka mamlakatlaridan farkdi ravishda YAponiya maktablarida ukish 1 apreldan boshlanib, kelasi yilningZ! martidanihoyasiga etadi. Boshlangich vaurta maktabning kuyi boskichilda ukuv yili 3 semistirga bulinadi: апрель-июль,

sentyabr-dekabr, yanvar-mart. Ushbu ta'lim boskichlarida bolalarga san'at, uy ishlari, YApon tili matematika, etika, musika, jismoniy tarbiya, ijtimoiy fanlar o'qitiladi. Ayniksa, ingliz va boshqa Horijiy tillarni o'rganishga katta e'tibor beriladi. O'quvchilar YApon tilida yozishni va YApon yozuvini o'rganishga ko'p vaqt sarflaydilar. Chunki YApon tili ancha murakkab va qiyin

Urta maktabning yuqori boskichidan keyin bolalar urta maktabning yuqori boskichida 3 yil o'qishlari mumkin. Ammo ta'limning bu boskichiga bolalar faqat imtihon bilan qabul qilinadi. Qabul shartlari ancha murakkab bo'lsa-da, urta maktabning yuqori boskichini tamomlagan bolalarning 95% urta maktabning yuqori boskichida ta'lim oladi. Ushbu boskichda bolalar kollejlarga kirish yoki ishlashga tayyorgarlik kuradilar.

YAponiyada 460 ta Universitet mavjud. Ularning eng kattasi Tokiydagi Nihon universiteti bo'lib, u 80.000 talabaga ega.

Urta maktabning yuqori boskichini tamomlagandan so'ng mahsus imtihonlar topshirib universitetlarga qabul qilinadi. Urta maktabning yuqori boskichini tamomlagan 38% o'quvchi Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olishni davom ettiradi.

YApon maktablarida bolalarning turli ta'limiy ko'nikmalarini rivojlantirishga katta e'tibor beriladi. Masalan, 2-sinf o'quvchisi ko'pchilik oldida nutk sozlash ko'nikkiligiga ega bo'lishini ta'minlashga alohida e'tibor beriladi.

YAponlar tugri vaqol turmush tarzini kadrlaydilar. 1-sinfdan 9-sinfgachaah lokni tarbiyaga juda katta e'tibor beriladi. The world book encyclopaedia 4- tomon, 42-bet.

3. Shimoliy va Janubiy Koreyadagi ta'lim-tizimlari, ularning hususiyatlari.

XX asr 40-yillarining ohiridan boshlab, Janubiy Koreyada ham Shimoliy Koreyada ham ta'lim-tizimini takomillashtirish uchun mahsus chora-tadbirlar amalga oshirila boshlandi. Natijada savodxon Koreyaliklar miqdori asr ortasidagi 50% bugungi kundagi 90% gacha etdi.

Janubiy Koreya konunga kura barcha bolalar boshlangich maktablarini bitirishi shart. Bu erda ular 6 yil ta'lim olishlari shart. Urta maktab esa Janubiy Koreyada ihtiyoriydir. U ikki boskichda: yuqori urta sinflarda hamda yuqori urta sinflarda amalga oshiriladi. Boshlangich ta'lim olgach, bola dastlab Yuqori urta maktabga (7-9 sinflar davomida) so'ng yuqori urta maktabga, (10-12-sinflar davomida) borishlari mumkin. Ota-onalar bolalar ta'limi uchun davlatga qarashli urta maktablarga ham, hususiy urta maktablarga ham pul to'lashlari shart. SHunday bo'lsa-da, 12-17 yoshdagi bolalarning 80% urta maktablarga boradilar. YOshlarni ishlab chikarishga taminlaydigan texnika ta'lim urta maktabdayok boshlanadi,

Maktabni tamomlagach, bolalar kollejlari mumkin. Janubiy Koreyada jami 250 ta kollej mavjud. Bu kollejlarda ko'pchilik mutahassislarini o'qitirib chikaradi. Jami 1 milliondan ortiq talabalar kollejlarda ta'lim o'lmokda.

Shimoliy Koreyada bolalar 11 yil davomida maktabga o'qitilishi talab qilinadi. Bu davr bog'cha yillarini ham kamrab oladi. Davlat barcha ta'lim harajatlarni

kollaydi. SHu tufayli ta'lim oluvchilar yoz faslida muayyan vakt davomida davlatga shilab berishlari zarur.

SHimoliy Koreyada boshlangich ta'lim 1-4-sinflarni, urta maktabning kuyi boskichi 5-10-sinflarni kamrab oladi. Urta maktabning govori boskichidan keyin ta'limni davom ettirish uchun yoshlar kommunistik partiya goyalariga sodiklikni namoyon etishlari, uni kullab tsuvvatlashlari kerak. Urta maktabning kuyi boskichidan sung ukuvchilar 2 yil davomida urta maktabnig yukri boskichida yoki umumiy kasbiy maktabda yoki 3-4 Yil tehnik maktabda ta'lim olish mumkin. Urta maktabni yoki tehnik maktabni tamomlagan ukuvchilar kollejlariga borishlari mumkin. Kasbiy maktablarning ukuvchilari esa kollejda ukishdan avval bir yillik mahsus kurslardan utishi talab etiladi.

SHimoliy Koreyada 1 ta universitet- Kim Sang 2 universiteta (Phenng shahrida joylashgan) va 200 dan ortik mahsus kollejlariga ega. Har bir kollej mahsus soha mutahassislarini, (kishlok hujaligi, muhandislik, tibbiyot) etishtirib boradi. Davlat kattalarining kechki ta'limini, fabrika va zavodlardagi ta'lim kurslarini mablag bilan ta'minlaydn.

Janubiy Koreyaga malaka oshirish maksadida borgan respublikamiz ta'lim hodimdari SIVAT KOMA markazida ta'lim tizimn, sanoat elektronika, kishlok hayoti bilan boglik mashgulotlarda ishtirok etishdi. Bu hakda guruh rahbari, Samarkand tibbiyot kolleji direktori YAhshinor Allayorov kuyidagilarni gapiradi.

SIVAT kasb-hunar ta'limi va il-or tehnalogiyalar instituti negizida tashkil etilgan. U asosan Tinch okeani mintakasidagi Osiyo davlatlari mutahassislarining malakasini oshirish va ularni kayta tayorlashga hizmat tsiladi. SHuningdek, institutda Afrika kit'asi mamlakatlari mutahassislari ham asosan mashinasozlik, informatika, elektronika, sanoatkurilishi kabi kuplab ihtisosliklar buyicha malaka oshiradilar. Hozircha markazda 86-mamlakatdan 1700-nafardan ziyod kishi malaka oshirgan.

KOMAKoreya insituti resurslarini rivojlantirish agentligi esa 1998-yildan uz faoliyatini boshlagan, u Koreya mehnat vazirligi tarkibidagi kasb-hunar ihtisosliklari buyicha mutahassislari tayyorlash, ularning malakasini oshirish va kayta tayorlash, ishga joylashtirish hamda ishzislarni k,ayta tayorlash bilan shugullanadi.

U erda vrachlar Universitetning tibbiyot fakul'tetlarida, tibbiyot insitutlarida tayorlanadi.ukish muddati 6-yil bulib, uning 3-yilida nazariy ilmlar urganilsa, k,olgan 3-yilida asosan amaliy mashgulotlar olib boriladi. Koreyada darslar kuprok amaliy mashgulot tarzida utkaziladi. Hamshiralari universitetlarning 4-yillik mahsus fakul'tetlari va tibbiyot kollejlari

rganadi. Koreyaliklar har-bir mutahassisning chukur bilim olishidan tortib, ish bilan ta'minlashgacha e'tibor beriladi. Talabalar ilmga chankok, har dakika nimanidir urganishga, bilimdon kadr bulib etishishga intiladi.

Krloklikdan tezrok chikib olishning eng tugri yuli ma'rifat ekanligini janubiy Koreyaliklar uz vaktida anglagandaydi malaka oshirish guruhi a'zolaridan Samarkand moliya kolleji derektori Valikul Berdikulov.

1970-yilda u erda milliy daromad aholi jon boshiga 270- AK,SH dollarini tashkil etgan bolsa, 1995-yilga kelib, bu kursatkich jon boshiga 11000-AKD1 dollariga tugri keldi.

Janubiy koreyada ta'lim tizimi maktabgacha tarbiya, boshlangich ta'lim, urta ta'lim va yukori ta'limga ajratiladi. YUkori ta'lim gumanitar va kasb-hunar yunalishlariga bulinadi. Kasb-hunar yunalishi bizning respublikamizda tashkil etilgan akademik litsey va kasb-hunar kollejlari faoliyatiga moe keladi.

Mashgulotlar bilan tanishish uchun inson shahridagi maktablardan biriga bordik.

Ukuvchilar amaliy mashgulotlarni maktab ba'zasidagi stanoklar, avtomashinalar va asboblار vositasida utkazilmokda. Birgina maktabda 30-turli rusumdagi avtomabilъ, 500-kompyuter mavjud ekan.

Muhimi koreyalik ukuvchilar birinchi galdagi vazifalari ukish ekanligini chukur his kiladi. Ilm olishdan vakt urtasigina boshkd mashgulotlarga rinishlari mumkin. Hukumat ham aholiniig ish oshishi, ish bilan taъminlanishi uchun barcha sharoitlarni yaratib bergan.

Savollar.

I .Osiyo davlatlaridagi ta'lim-tarbiya borasidagi fikr mulohazalaringiz. 20siyo davlatlaridagi savodsizlik muammolari. Z.YAponiyada ta'lim-tarbiya muammolari.

4.1PimoliY va Janubiy Koreyadagi ta'lim tizimlarini tushuntiring." I-mashgulot.

1 .Hitoy ta'lim tizimi va undagi muammolar.

Hitoyliklar azaldan ta'limni kadrlaydilar, olimlarni hurmat kiladilar.

Hitoyliklarning hayotiy akidasiga konfutsilik goyalariga kura odam ta'lim olishlari bilan uz-uzini takomillashtirib borishi mumkin. Hitoyliklar ta'lim va tarbiya urtasidagi fark, unchalik katta emas deb biladilar. CHunki ularning akidasiga kura ta'limning asosiy vazifalaridan biri inson harakterini shakllantirishdir. Hitoyda konfutsilik ta'limotiga sadokat shunchalar yuksakki, hatto hokimiyat organlariga tayinlanayotgan nomzodlar konfutsilik asoslari buyicha mahsus imtihon topshirishlari zarur.

Komunistik partiya Hitoyda hokimiyat teppasiga kelgach ta'limdan uz siyosiy, ijtimooii va iktisodiy maksadlari yulida foydalana boshlali. Komunistlar hukumdorligi boshlangich, aholi savodhonligi oshirish buyicha mahsus dasturlar amalga oshirila boshlandi. Bugungi kunda 15 va undan katta yoshdagi aholining 70% yozishni va ukishni biladi.

An'anaviy tarzda Hitoyda bolalardan maktabga kdtinash talab kilinmasdi, ya'ni ta'lim majbur emasdi. Ammo 1986 yili Hitoyda mahsus k,onun kabul tsilinib, unga muvofik. bolalar kamida 6 yil davomida maktabga ta'lim olishi shart. SHunday bulsada, konun ijrosi ba'zi joylarda ayniksa, kishlok joylarida biroz kechikmokda.

HitoY ta'lim sohasidagi eng jiddiy muammo - asosiy komunistik goyalar bilan mamlakat iktisodini tez takomillashtirish zarurati urtasidagi ziddiyatdir.

Lktisodni takomillashtirish ta'limning yuksak sifatiga ega bulishini talab qiladi. Ta'lim sifati ortishi uchun esa iqtidorli. yangiliklarga. Kashfiyotlarga kddir talablar uchun keng imkoniyatlar, shart-sharoitlar yaratish zarur buladi. Iaholanki, komunistik goyaga binoan ta'limda ham barcha teng bulmogi lozim. Ushbu goya 1949 yildan buen joriy etib kelinmokda biroq; sungi yillarda ta'limni isloh tsilish buyicha amalga oshirilgan bir kancha chora - tadbirlar natijasida endilikda yuksak kobiliyatli talabalar mahsus imtihonlardan utgach, mamlakatning eng ukuv yurtlarida ukish hukukini kulga kiritmokda. Uzining boy imkoniyatlari bilan ;ralib turadigan ta'lim muassasalari boshlangich maktablar orasida ham, urta maktablar va kolejlar urtasida ham mavjud.

Hitoyda bolalar boshlangich maktabga 6-7yoshdan borib.bu erda 5-6 yil ta'lim ladilar, Mamlakat bolalarining (boshlangich maktab yoshidagi) 95% boshlangich maktablarga boradilar. Boshlangich sinflarda bolalarga Hitoy tili, geografiya, tarix, matematika, musikd, tabiatshunoslik, tasviriy san'at jismoniy tarbiya va siyosiy ta'lim urgatiladi.

Boshlangich maktabni tamomlagach, bolalar urta maktabga borishlari mumkin. Kuyi urta maktabga borishlari mumkin. Kuyi urta maktabda ta'lim 3 yil, yukrri urta maktabda esa 2 yoki 3 yil davom etadi. Urta maktabda boshlangich sinflardagi kupchilik fanlar hamda biologiya, himiya, fizika, hukukshunoslik, ingliz va boshka horijiy tillar ukitiladi. Professional va tehnik urta maktablarda, shuningdek. Kishlok hujaligi asoslari. Industrial tehnologiya va boshka ihtisoslikka oid fanlar ukitiladi. Hitoylik bolalarning 2\3 kismi urta maktabda ta'lim ola boshlaydi, ammo ularning hammasi ham ukdshni yakuniga etkazmaydi.

Oliy ukuv yurtlariga kirish uchun yoshlar mahsus imtihonlardan utishlari kerak. Imtihonlardan uttan yoshlar talabalar katoriga kabul kilinadi. Universitetlarda ukdtiladigan asosiy fanlar: iktisod, horijiy tillar, matematika, tibbiy va gumanitar fanlar imtihonlardan utgan yoshlarning bir kismi tehnik kollejlarda kabul kilinadi. Har bir kollej uz ihtisosligiga ega Zulib, kishlok hujaligi, urmon hujaligi, tibbiyot, tog-konligi yoki ukituvchilik

i yunalishlarda mutahassis tayyorlaydi. Kupchilik maktablar tegishli soha vazirligi (masalan, tibbiyot yunalishidagi tehnik kollejlar tibbiyot vazirligi tomonidan) boshkdriladi.

Hitoyda jami 1,000 ga yakin oliy ta'lim muassasalari mavjud. (universitet va kollejlar). Ulardan 1, 700 000 (1 million 700 ming) talaba tahsil olmokda. Oliy ta'lim olishni istagan yoshlar soni tobora ortib bormokda. Ammo fakul'tetlar va imkoniyatlar etishmasligi bois yoshlarning-oz kismigina oliy ta'lim jarayoniga jalb etilmokda.

Kirish imtihonlaridan uta olmagan yoshlar «ishchi universitetlar» deb atalmish kdska muddatli kurslarda ta'lim olishlari mumkin. Urta maktabni tashlab ketgan yoshlar erkin vakt urgatiladigan mahsus maktablarda yoki televizion kurslar orkdli ta'lim olishni davom ettirishlari mumkin.

Hitoyda maorif sohasini isloh kilish YAngi 1997 yilning yangi ukuv yilidan boshlab oliy ukuv yurtlarida ta'lim olish talabalar hisobiga, ya'ni tula ravishda pullik asosda amalga oshiriladigan buldi.

Ushbu uzgarish fakdtgina oliy ukuv yurtlarida ta'lim olish jarayonini isloh kilish emas, balki butun maorif sohasini yangi va zamon talabiga moe holda yulga kuyish borasida amalga oshirilayotgan ishlar orasida muhim urin egallaydi. Hitoy mutahassislarini aytishlaricha, bu islohot Hitoyda sunggi 40 yil davomida amalga oshirilgan maorif ishlarini natijasi va shu uzok davr davomida kulga kiritilgan tajribalarning yakuni hisoblanadi. Hitoy matbuotida keltirilgan ma'lumotlarga kura bu tasodifiy vok,ea emas. Binobarin bunday uzgarish sunggi bir necha yil davomida 37 ta oliy ukuv yurtlarida utkazilgan tarjribalarga asoslanadi. Mazkur tajribalarga asoslapadi. Mazkur tajribalarga kura ayrim oliy ukuv yurtlarida ukitish jarayoni talabalar tomonidan tulangan mablagning bir kismi ayrim hollarda tashkilotlar, hususiy va horijiy kompaniyalarning oliy ukuv yurtlariga pul utkazishi hisobiga, ikkinchi bir kismi esa ota-onalar tomonidan tulangan nakd pul hisobiga shakllanadi. Tajribalar shuni kursa gadpki, ota-onasi pul tulashga kodir bulmagan va ukish pulipi tulashni uz zimmasiga oladigan tashkilotni topolmagan yigit-kizlar pullik oliy ukuv yurtiga kira olmaganlar. Ular hukumat mablagi asosida ukutiladigan universitet va institutlarga ukdshga kirishga harakat kilganlar. Natijada bunday oliy dargohlarga kirish tanlovi nihoyatda baland bulib ketgan. Bu ahvol ayrim krnundan chekinish holatlariga kulaylik tugdirgan va ukish sifatiga salbiy ta'sir kursatgan. Pullik oliy ukuv yurtlarida esa ukish jarayonining sifati oshgan. Ijobiy natijalarga erishgan pullik universitetlarda «yomon kilsa ham pul tulas, ukishni davom eggirish mumkin» degan tamoil asos bulmay, balki talabalarga kuyilgan talablar kuchaytirilgan. SHu bilan birga oliy ukuv yurtlarida uz hisobidan uktshdigan talabalarning moddiy ahvolini engillashtirish va ularning ukishga bulgan kizikishini oshirish maksadida pullik ukish jarayonini amalga oshirayotgan ukuv. dargohlarida hukumat mablagi asosida yangi mukofot va yordam jamgarmalari tashkil etildi.

Masalan: «Женьмен жиabo» gazetasining 1997 yil 29 avgust sonida keltirilgan ma'lumotlarga kura, 1994 yili shu maksad uchun davlat tomonidan 200 mln yuanь mablag ajratilgan. Mazkur jamgarmalar hisobidan yahshi ukigan va moddiy tomondan kiynalib krlgan talabalarga mukofot va yordam berilgan. Amaliyotda buning hisobiga talabalar tomonidan tulangan pullarning bir kismi KYtarilgan. Ammo bunday fondlardan foydalanish jiddiy nazorat ostida amalga oshirilib, talabalarga yalpi holda ozginadan bulib berish. tanish-bilishlikka yul kuyishning oldini olishga kdratilgan chora tadbirlar ishlab chikilgan. Ayrim ma'lumotlarga kura, ushbu siyosatni amalga oshirish-murakkab jarayon bulib, bunda konunbuzarlikka yul kuyilgan vokealar ham uchraydi. Ammo bunday hollar vakti-vakti bilan hukumat komissiyalari tomonidan tekshirish hisobiga fosh etilgan va ularni k.ayd etilishning oldi olingan. Bir necha yillik amaliyot shupi kursatadiki, Pekindagi TSinhua, Beyjin, Hitoy halk, universitetlari Uhanь shahridagi Uhanь universitetlarida pullik asosda ta'lim olayotgan talabalarni mukofotlash jamgarmasi, universitetlarning turli ishlab chikarish sohalariga, kursatgan hizmati, jumladan kitoblar nashr etish, uylarga borib ukituvchilik kilish, yozma va ogzaki tarjima ishlarini, kompьyuterda ishlashni urgatish, tashkilotlarga kompьyuter yordamida hizmat kursatish kabi

ishlarni tashkil etish evaziga olingan hizmat hakidan kelgan daromadlar, chet eldan (olingan hizmat hakidan kelgan daromadlar) hayriya sifatida olingan daromadlar hisobiga kupaytirilgan. Ayrim universitetlarda mukammal bilimga ega bulgan mutahassislar tayyorlash va horijiy mamlakatlar bilan urnatilgan alokalarni rivojlantirish, ayniksa chet ellik talabalarni uk;itish ishlarini yulga kuyish hisobiga kushimcha mablagga ega bulgan. Bunday mablaglarning bir kismi ana shunday jamgarmalarni kupaytirishga ishlatilgan. YUKorida tilga olingan gazetaning kursatishicha bu yildan boshlab oliy ukuv yurtida ukiydigan talaba oyiga 2000 yuan atrofida ukish puli tulaydi. Uk,ish pulini tulay olmaydigan oilalar farzandlariga ilm olishlari uchun ayni paytda HHR hukumati yangi chora tadbirlarni amalga oshirishi rejalomokda. Hozirgi mavjud bulgan hukumat hisobidan oliy ukuv yurtlarida ukish tnzimiga kura, har bir talabaning yillik harajati 10 ming yuanga (1280 AK,III dollariga) teng. Davlat ta'lim kumitasiing ahborotiga kura, ayni paytda HHR da 1050 ta oliy ukuv yurtlari mavjud bulib, bularda jami 3 mln. talaba tahsil oladi. Urta hisobda ularning 15-20 % yoki 450 ming talaba nochor ahvolda. Hrzir yangi ukuv tizimiga utilgan bir davrda bularning harajatini koplash hukumat oldida gurgan muhim vazifa bulib krlmokda. Ukish pulini tulashga kodir bulmaganlar hukumatdai kdrz olishi mumkin K,arz olgan talaba ukishni tugallagandan sung uz vaktida karzini foiz hisobida kaytarish shart. Agar bunday talaba ukishni tugallagandan keyin hukumat kursatgan joyga borib ishlashga rozi bulsa, uning karzi kamaytirilishi yoki kechib yuborilishi mumkin. Bu karzdor borib ishlaydigan kompaniyaning imkoniyatlariga boglik. 2. Hindiston va Indoneziyada mustakillik yillarida ta'lim tarakkiyoti.

hindiston.

Mustakillik yillarida ukishni va yozishni biladigan insonlar soni ikki barobar usdi. Bunga 1951 yil kabul kilingan va izchil amalga oshirilib borilayotgan mahsus davlat dasturi hisobiga erishildi. Hukumat maktablar kurulishiga, ukituvchilarni tayyorlashga va maktablarni kitoblar, ukuv materiallari bilan ta'miilashga katta pul mablaglarini sarf kildi va sarf etib kelmokda.

Mamlakat konuniga binoan 6 yoshdan 14 yoshgacha bulgan bolalar tekin ta'lim olish hukukdga ega. Ushbu yoshdagi bolalarning tahminan 85% 5-sinf gacha katnaydilar. Birok 6 sinfdan boshlab to 10-sinfgacha katnaydiganlar soni 35% ga tushib koladi. K,ishlok joylarda yordam berish uchun ishga kiradilar. SHunga karamay Hindistondagi barcha maktablar ukuvchilar bilan tulib-toshgan. Hindistonda 4,8 50dan ortik kollej va universitetlar bor. 1 8 yoshdan 23 yoshgacha bulgan yoshlarning tahminan 4% oliy ukuv yurtlarida tahsil oladilar.

Indoneziya.

1945 yillarda kelib 10% dan ham ozrok Indoneziyaliklar ukishni va yozishni bilardilar. Hukumat aholining savodhonligini oshirish uchun mahsus dasturlar kabul kildi. Bu dasturlar izchil amalga oshirilishi natijasida bugungi kunda 15 yosh va undan katta bulganlarning 65% yozishni va ukishni biladi. Hukumat maktablarini uz karamogida asraydi va hususiy maktablarga yordam beradi.

Konunga muvofik bolalar 6 yil davomida' boshlangich ta'lim olishlari shart. Boshlangich ta'lim 8 yoshdan boshlanadi. Indoneziyaning ayrim hududlarida maktablar, ukituvchilar yoki darsliklar etishmaydi. Birok; mamlakatdagi boshlangich ta'lim yoshidagi barcha bolalar maktabga kdtndaydilar. Indoneziya urta maktablarida [ta'lim 3 yil davom etadi. Urta maktab yoshidagi 40% bolalarning maktabga tahsil olishi e'tiborga loyik,.

1945 yilga kadar Indoneziyada bor yugi bir necha kollej mavjud edi. Universitetlar esa umuman yuk. **edi** Davlat mustatsilligi e'lon kilingach, birin-ketin 50 ga yak,ipn davlat universitetlari va hususiy oliygohlar tashkil etildi.

Z.Osiyo mamlakatlari ta'l im tizimlarining kdyosiy analiz kiliipsh.

Turli Osiyoe mamlakatlarining ta'lim tizimlariga, umuman ta'lim sohasiga hos hususiyatlarini, muammolarni yanada anikrok, idrok etish

■klash uchun pedagogik takdoshlash fanining fakdtgina tavsiflash yoki tarihiy metodlaridan foydalanishning uzi kifoya kilmaydi. Ushbu metodlar bilan birga pedagogik takkoshlashning asosiy metodi bulgan kiyosiy tahlil metodidan ham samarali foydalanish mumkin. Turli mamlakatlarining ta'lim tarbiya sohasidagi muammolari uzaro kiyoslansagina ularning farkli va uhshash tomonlarini chukur anglab etish mumkin buladi.

SHunga muvofik ushbu mavzu yakunida biz tavsiflab berilgan Osiyo mamlakatlari ta'lim tizimlariga hos hususiyatlarini ayrim mezonlar asosida jadval vositasida kiyoslab kurdik. Natija kuyidagi javdalda keltirildi.

Mezonlar mamlakatl ar.	YAponi ya	SHimoli i Koreya	Janubiy Koreya	Hitoy	Hindisto n	Indoneziya
Boshlangic ta'lim bsriladiga i voshlar.	6-14	6-10	6-12	6-7-12-13	6-14	8-14
Urta ta'lim sinflar i	kuyi bostsic 6-9 sinfl ar YUkor i bosknc 9-12 sinfl ar	5-10 sinflar	tsuyi boskich 7-9 sinflar yukor i boskich: 10-12 sinflar.	kuyi boskich 9 sinflar yukor i boskich 9-11 voki 12 sinf.	6-10 sinflar	6-9 sinflar
Urta ta'l im ga jalb etilgan	KuYI boskich : 100% yukor i	100%	80%	60%	35%	40»,,

ukuvchilar Hik,1 tri (barcha shu «voshdagi bolalarni ng mikdori 100% deb olishan).	boskie : 95%					
Olny ta'lim muassasala ri	260 ta univer sitet, tehnika kolle j-lar.	1ta universn tet, 200dan ortik kollej..	250 ta kollej va universitet lar	1000 ta kollej va universi tst lar.	4.850 ta kollej va universit et lar.	50 ta lavlat universit et i hususiy oliygohta R-
uiga hosliklar	Ukuv yili a prelo yidan boshla nadi.	ukuvchil aryoz faslida muayyai vakt davomid davlatga ishlab beradila R*	Davlat ukuv muassasalar ida ham pul tulanadi.	Ahlokiy tarbiya yuksak kadrlan adi	Maktabla r bolalar bilan tulib ketgan.	Boshlangich ta'limga bolalar 100% jal b ztiladi.

5 - MAVZU: AFRIKA DAVLATLARIDA TA'LIM MUAMMOLARI.

Reja:

.Afrika kdt'asi mamlakatlarning ta'lim muammolariga hos umumiy ususiyatlari.

.Jazoir va Habashistonda ta'lim muammolari, ularni hal etishda kulga shritilgan yutuklar. .Zair va Marokash ta'lim-tizimidagi muammolar.

>rika davlatlari ta'lim muammolarini uzaro taqkoshlash vositasida urganish.

1. Afrika aholisining soni va hududi jihatidan dunyoda ikkinchi urinni egallaydi. U uz ichiga 53 ta mustakil davlat va boshka ma'muriy siyosiy birliklarini oladi. Bugungi kunda bu kitbada 705.000.000 dan ortik, aholi yashaydi. Mustamlakachilik davrida Afrika mamlakatlarida Evropaliklar kuplab maktablarni tashkil etdilar. Ammo ular asosan badavlat oilalarning farzandlarini ukdtar edi. SHu tufayli kattalarning 1/3 kismigina yozishni va utsishni biladi. Afrika davlatlarishshg hukumatlari kuprok maktab kurit va ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish hisobiga ta'lim sohasidagi vaziyatni unglashga harakat kilmokda. Birok; bir kdtor muammolar aholining tez suratlar bilan usishi, ta'lim uchun tulanadigan hakning doim usib borishi, kup joylarda malakali mutahassislarning etishmasligi, ta'lim tarakdiyotiga tuskdnlk kilmokda.

Uzok; vakt davomida Afrika davlatlari Evropa davlatlarining mustamlakasi bulgani bois hali ham kupchilik mamlakatlarda ta'lim ingliz, frantsuz, partugal tillarda olib boriladi. Kupchilik ukimishli afri kaliklar biror bir evropa tilida suzlasha oladi. Bir necha yuz yillar ilgari musulmon ulamolari, Sarhoi-Kabr chulining chekkalarida ilk maktablarini tashkiya etgan edilar. Bu maktablarda islom dini, arab tili va ayrim ilmiy fanlar ukitilar edi. Ammo maktablar kupchilik Afrikaliklarning ta'lim olipshni ta'minlay olmasdi. Ota-onalar uz farzandlariga ijtimoiy hayotga zarur bulgan narsalarnigina urgatish bilan kifoyalanardilar. Garbiy Afrikaning ayrim hududlarida bolalar ustahonalarga shogird bulib tushar edilar. Bu erda ular temirchilik, uymakorlik, kulolchilik yoki tukuvchilik kasblariga urganar edilar.

Hristian missionerlari uzlari kuchib kelgan davrdanok, Afrikaliklarga uk,ishni va yozishni urgata boshlagan edilar. Ammo ta'lim sohasidagi hak,ik,iy tarakdiyot XX asrdan boshlandi. Uning sababi Evropalik mustamlakachilar ushbu davrdan Afrikaliklarni hukumat ishiga va ishlab chikarish jarayoniga kepgrok jalb eta boshlashidir. Bugungi kunda kupchilik Afrika davlatlarining hukumatlari yangi maktablar kurishga, ta'lim jarayoni kamrovini kengaytirishga intilmokdalar. Ammo haligacha ta'lim sohasiga kuplab muammolar saklanib kolmokda. Haligacha Sahroi Kabrning janubiy k,ismida yashovchi afrikaliklarping bor yugi 25% yozishni va ukishni biladi. Birgina Faso. Mali, Senegal kabi davlatlarda bu kursatgich umuman 10% ni tashkil etadi. Kup joylarda ayniksa, kishlok, joylarda maktablar, ukuv materiallari, malakali ukituvchilar etishmaydi. Deyarli barcha mamlakatlarda bolalarning katta kismi maktablarga bormaydi yoki ularni erta tark etadi.

2. Jazoir va Habashistonda ta'lim muammolari, ularni hal etishda kulga kiritilgan yutuklar.

Jazoir-Afrika shimolidagi katta mamlakat. Poytahti-jazoir, davlat tili-arab tulik aholiey -28.000.000. Jazoir hukumati yildan-yilga ta'lim sohasi islohatlari uchun tobora kuprok; mablag sarf etsa-da, h,aligacha 15 va undan katta yoshdagilarning tobora kuprok, mablaglar sarf etsa-da, haligacha 15 va undan katta yoshdagilarning 45% gina ukish va yozishni biladi. Jazoir konunlariga kura barcha 6

4. Afrika davlatlari ta'lim muammolarini uzaro takdoslash vositasida **urganish**. Turli mamlakatlar ta'lim tizimidagi muammolarni uzaro takdoslash orkdli urganish **ancha** samaralidir. CHunki bunda turli mamlakatlar ta'lim sohasidagi farqlar na uhshash tomonlar yanada anikrok, ravshanrok, namoem buladi. SHuni e'tiborga olib biz ushbu mavzu yakunida Afrika mamlakatlari ta'lim tizimlariga ta'lim sohasidagi muammolariga hos hususiyatlari **uzaro** k,iyoslashga **harakat** kildik. Natijalar kuyidagidek shemalarda uz **ifodasini topdi**.

Mezon	Afrika davlatlari			
	Jazoir	Habashiston	Zair	Marokash
Majburiy ta'lim	6-15yosh	Majburiy ta'lim mavjud emas ,	6-12 yosh	7-13 yosh
Bo shlangi ch ta'lim oluvchilar	90%	15 mln	75%	70%
Ta'limni davom ettiruvchilar mikdori	30%	23%		
Uziga hosliklar			Kishlovdan kelgai abuturentlar kupchiligi intihomlard an	kdolar ta'limiga e'tibor etarli emas.

Ushbu jadvaldan kurinib turganidek, Afrika kit'asidagi davlatlarning ta'lim sohasidagi kuppina muammolarni umumiy harakterga ega. SHu bilan birga muaiyan farqlarning mavjudligi ham anik, kurinib turibdi. Savollar. KAfrika kit'asi mamlakatlarning ta'lim muammolari hakida fikringiz. 2.Jazoir va Habashistonda ta'lim muammolari, ularni hal etishda kul ga kiritilgan yutuklarni aytib uting. Z.Zair va Marokash ta'lim-tizimidagi muammolarni sanab ut ing. 4.Afrika davlatlari ta'lim muammolarini uzaro takdoslang.

6 - MAVZU: EVROPA MAMLAKATLARIDA TA'LIM SHZIMINING TUZILISHI, UNING ASOSIY HUSUSIYATLARI.

Reja:

1. Evropa mamlakatlarida ta'lim-tarbiya muammolarining umumiy harakteristkasi.

2. Germaniya va Frantsiya davlatlarining ta'lim tizimi, uning strukturasi va harakterli tomonlari.

Z. Belgiya va SHvetsiya davlatlarining ta'lim muammolari, ularning hal etilishi.

4. Evropa mamlakatlari ta'lim tizimiga hos hususiyatlarning kiyosiy urganilishi.

1. Evropa mamlakatlarida ta'lim-tarbiya muammolarining umumiy harakteristikoy. Evropa - garbiy tsivilizatsiyaning beshigidir. Evropa 17 ta katta-kichik davlatni uz ichiga oladi. Ular orasida eng kattasi Rossiya, eng kichigi Vatikan. Evropaliklar dunyodagi eng ukdmishli odamlar bulib hisoblanadi. Evropada savodhonlik darajasi nihoyatda yukoridir. 90% dan ortik, kishilar yozishni va ukishni biladilar. Fakdtgina Evropaning turt davlatidan bu kursatgich biroz pastrokdir. Bu davlatlar: Albaniya, Malta, Portugaliya va Turkiya.

Evropa davlatlari ta'lim tizimlariga hos hususiyatlar bir biridan ancha farklanadi. Masalan, Portugaliyada bolalar maktabga 6 yil borishlari shart bulsa, Belgiyada majburiy ta'lim 12 yil davom etadi. Frantsiyada ta'lim tizimi boshkaruvi juda markazlashgan bulsa, SHveytsariyada ta'lim mahallii hokimiyatlar tomonidan boshkariladi. Garbiy Evropadagi SHimoliy mamlakatlarning kupchiligida-Buyuk Britaniya, Norvegiya, SHvetsiyada kupchilik bolalar 15-16 yoshgacha bir hil ta'lim oladilar. Bu yoshga etgach, ba'zi "bolalar maktabni tamomlab, professional maktabga borishlari, boshkdleri kollejga tayyorgarlik kurish uchun nazariy bilim olishni davom ettirish mumkin. Ta'lim sifati Evropa janubiga nisbatan ishlashda yukoridir. Gretsiya, Portugaliya, Bolgariya va Albaniya singari janub mamlakatlari SHimoliy davlatlarga nisbatan kambagalrok, SHuniig uchun, ular uz mamlakatlari ta'lim tarakkiyotining uzluksizligini ta'minlashga kodir emaslar. Bu mamlakatlarda bolalar uzlarining shimoldagi tengdoshlariga nisbatan oz muddat davomida maktabga boradilar. Ular, shuningdek, ilmiy va tehnik bilimlarni nisbatan oz egallaydilar. Janubiy Evropa mamlakatlarida haligacha cherkovnpg ta'limga ta'siri sezilarli darajada yukori.

XX asrning 80-Yillari ohiriga kadar SHarkiy Evropa mamlakatlarida kommunistik partiyalar ta'lim jarayoni ustidan mutlok, hukumronlik urnatgan edilar. Maktablarda kommunistah goyalar ukitilardi, diniy ta'lim esa, umuman man etilgan edi. Hozir ham SHarkiy Evropa mamlakatlarining aksariyatida hukumat ta'lim tizimlarini boshkdradi. Birok, 80-yillar ohiridan boshlab yuborilgan demokratik islohatlar natijasi ularok, SHarkiy Evropa maktablarida kommunistah goyalar ukitilmayapti. Aksincha, uz halk hujaligi va ishlab chikarish shrayonini rivojlantirish maksadida fanni rivojlantirishga, maktablar va yushka tegishli ukuv muassasalarida tehnik fanlarni ukitishga katta e'tibor !erilmokda. Ushbu mamlakatlarda yashovchi bolalar 8-10 Yil- davomida maktabga yurishlari shartdir.

Evropada kushtab eng kadimgi va nufuzli universitetlar joylashgan Kembridj, Oksford (Buyuk Britaniya), Krakov (Polsha), Boloniya

(Italiya). Gey del berg (Germaniya), Vena (Avstriya), Parij (Frantsiya), Moskva (Rossiya) kabi universitetlar shular jumlasidandir.

2. Germaniya va Frantsiya davlatlarining ta'lim tizimi, uning strukturasi va karakterli tomonlari. Germaniya -b archa bolalarni ukitishga hizmat kiladigan halk ta'lim tizimiga asos solingan dastlabki mamlakatlardan biridir. Germaniyada ta'lim jarayoni har bir viloyatda mustakil boshkariladi. Konunga binoan barcha bolalar 6 yoshdan boshlab 9 yoki 10 yil davomida maktabga katnashlari shart. Birok; bolalarning maktabga katnashish davrlari turli viloyatlarda turlichadir. Germaniyada boshlangich ta'lim 4 yil davom etadi. Boshlangich maktabdan sung ukuvchilar yunalish maktablarda mahsus dastur asosida ukuydilar. Germaniyada boshlangich ta'limdan keyingi ta'limni berish ihtisoslashgan. Mahsus muassasalar-gimnaziyalar mavjud. Gimnaziyalar uzida urta maktabning kuyi va yutsori boskichlarini muhtasam etgan bulib, ular ukuvchilarni oliy ukuv yurtlariga tayyorlaydi.

Urta maktabning kuyi boskichini tomomlagan bolalarning 19% urta maktab yukori bosk,ichini tugatgan bitiruvchilarning esa 20% hunar ta'lim tizimida bilim olishni davom ettiradi. Ukish muddati 3-3,5 yilni tashkil etadi. Uk.ish 3 boskichdan iborat bulib, birinchi yilda asosiy hunar ta'lim beriladi. Ikkinchi yil davomida mahsus hunar ta'limi beriladi. Uchinchi yili mahsus hunar ta'limi chukurlashtirilib boriladi. Bitiruv imtihonlari mahsus komissiya tomonidan kabul kilinadi. Komissiya korhonalarning etakchi mutahassislari, federal erlardagi sanoat palatasi, hunarmandchilik palatasi vakillaridan tashkil topadi. Hunar maktablarining diplomlari oliy ukuv yurtlariga kirish hukukini bermaydk. Oliy ukuv yurtlariga kabul imtihonsiz maktab ta'limi tugrisidagi hujjatga asosan amalga oshiriladi. Oliy ukuv yurtlarida ukish tekin. Agar talaba moliyavii yordamga muhtojlpk sezsa, bunday yordam unga kursatiladi. Bu yordamning yarmi stipendiyaga kushib berilsa, ikkinchi yarmi karz tarikasida beriladi. Hozir universitetlarda talabalar 7 yil ukiydi. Ular ukishga kirganlariga kadar korhonalalar bir necha Yil ishlashlarini hisobga olsak, talabalar hakikiy mehnat

yuliyatining ancha kech boshlashlarini tushunamiz. SHu tufayli bugungi kunda ukuv

[rayonini kiskartirish taklif kdlinmokda Umuman, bugungi kunda Germaniya ta'lim tizimini isloh kilish yulida yangi izlanishlar olib yurilmokda.

Frantsiyada bolalarning majburiy ta'lim jarayoni 6-16 yoshlarni uz ichiga oladi. Bunga kadar frantsuz bolalar odatda 2 yoshdan 6 yoshgacha onalar maktabi deb ataladigan maktabgacha tarbiya muassasalariga katnaydilar. Boshlangich ta'lim 6 eshdan 11 yoshgacha bulgan bolalarni ukitishga muljallangan. Boshlangich sinflarda ukish muddati 5 yil bulib, bu muddat ichida ukish asosan 3 boskichga bulinadi:

tayyorlov boskichi 1 yilga muljallagan bulib, bunda bolalar hisoblashga uk.ish va yozishga, kuylashga, tabiat manzaralarini tomosha kilishga jismoniy mashklar bajarilsa, mehnat kilishga urgatadi:

- elementlar kurs 2 Yilga muljallagan bulib, bunda ukuvchilar tayyorlov « tsiklida olgan bilimlari yanada chukurlashtiriladi.

- chukurlashtirish boskichida (u 2 yil davom etadi) ukuvchilarning ta'Yyorlov va elementar boskichda egallagan bilimlari yanada chukurlashtiriladi. Ukuvchilar 11 yoshda boshlangich maktabni tugatib, urta ta'lim muassasalariga utadilar. Urta ta'lim esa kollej va litseylarda amalga oshiriladi. Urta ta'lim 2 boskichda beriladi. Birinchi boskich 4 yil Davom etib (11-15 yoshlar) eng kichik sinf 6, urta sinflar 5-4, eng katta sinf 3-sinf bulib hisoblanadi. Demak, sinflarni rakamlash yukoridan pastga karab amalga oshiriladi. Birinchi boskich yakunlanganda ukuvchilar kasbiy yunalishlari buyicha guvohnoma oladilar. SHundan ksyin ukuvchilar 15 yoshdan 18 yoshgacha ta'lim oladilar. Ukish 3 Yil davom etib, 2-sinf kichik, 1-sinf urta va yakunlovchi sinflarga bulinadi. Ukuvchilar umumiy ta'lim va tehnik litseylarni tugatganlaridan su'ng bakalavr unvoni va diplomi uchun imtihon topshiradilar. Ana shunday diplomga ega bulganlargina oliy ukuv yurtlariga kirish hukukiga ega buladilar. Bakalavr unvoni uchun topshiriladigan imtihon shunchalik murakkabki, bolaparning 1\3 kismi sinovlardan uta olmaydilar. Frantsiyada 15 ta universitet mavjud. Har bir universitet ukuv kurelari va ta'lim metodlarini uzi mustakdl belgilaydi. Talabalar universitet boshdaruvida ishtirok etadilar- YAna bir e'tiborga loyik, jihat: 1970 yilgacha frantsuz ugil va kiz bolalar maktabga alohida-alohida boradilar. Ammo 1970 yildan bu an'anaga chek kuyildi va endilikda barcha bolalar maktabda birga ta'lim oladilar.

Z. Belgigya va SHvetsiya davlatlarining ta'lim muammolari, ularning " hal etilishi. Belgiya.

Deyarli barcha katta belgiyaliklar yozishni va ukishni biladi. Mamlakatda 2 hil DUV tizimi bor: davlat tomonidan na diniY tashkilotlar tomonidan tashkil kilingan maktablar Davlat har ikkala tizim ta'lim muassasalarini mablag bilan ta'minlaydi. **Konunga** kura 6 yoshdan 18 yoshgacha barcha bolalar ta'lim olishlari shart. Deyarli barcha ota-onalar uz farzandlarini yasli va bogchalarga beradilar. 6 yoshdan 11 yoshgacha bolalar boshlangich maktabda ta'lim oladilar 1970 Yilga kdtsar ukuvchilar boshlangich maktabdan sung biror kasbiy yoki urta maktabga boradilar. Birok, 1970 yilda kabul kilingan karorga kura yulalarning barchasi fakat tulik urta maktablarga borish lozim deb kursatildi. day maktablarda ukuvchilarga ham umumiy bilimlar, ham kasbiy yunalish eerilar edi. 1979 yilga kelib yangi maktablar avvalgi tizim muassasalarining /rnini tulik egalladi. Ammo ayrim mustakil maktablarda avvalgi tizim hueusiyatlari saklanib kelmokda. Belgiyada boshlangich ta'lim olgach 11 yoshdan 18 yoshgacha bulgan davrda umumiy ta'lim beriladi. Ukuvchilar uzlari kaysi fanga kiziksalar, usha fandan kuprok ta'lim oladilar. Ular uz hohishiga kura dare jadvalini tuzishadi. Ukish bilan birgalikda albatta hunar urganadilar. Bu degani agar ba'zi bir ukuvchilar ukishni davom ettirishni hohlamasa, maktabni tugatgandan sung zavod va fabrikalarda tehnik mutahassis bulib ishlashlari numkin.

SHanba va yakshanba belgiyalik ukuvchilar uchun dam olish kunlari. Bu kunlarda ukuvchilar turli sport klublariga borishadi, musobaka va bellashuvlar uyushtiriladi. SHuningdek, yakinlari va dustlari davrasida buladilar. YAna bolalar

uchun «**Saodat**» tashkiloti mavjud bulib, unda har bir bola uzi kizikdan Yunalishli guruhga a'zo buladi. Masalan geografiya, biologiya astranomiya nunaltilgan guruhlar yoshlarni birlashtirgan holda ish olib boradi. Bu tashkilot faoliyati shunday kizikarliki, aslida 18 yoshgacha bulganlar a'zo buladilar-da, undan yukori yo'shdagilar ham ihtiyoriy ravishda bu tashkilotlarda ish olib boradilar. Belgiyada oliy ta'lim universitetlarda amalga oshiriladi. Mamlakatda 4 ta davlat univesiteti va 4 ta hususiy universitet mavjud.

SHvetsiya-SHimoliy Evropadagi industrial tarakkiy etgan mamlakatdir. SHvetsiya hukumati talabiga kura 7-16 yoshdagi barcha bolalar maktabga katnashlari shart. Boshlangich va urta ta'lim bepul amalga oshiriladi. Hukumat, shuningdek, barcha universitetlarni boshkdrib boradi. Kupchilik bolalar 7 yoshga bogchalarga boradilar. Hukumat bogchalarni hdm kullab-kuvvatlaydi, ammo ularga katnashni talab etmaydi. Boshlangich maktablar SHvetsiyada «grandakola» deb yuritiladi. Ular kuyi va yukrri boskdchlarga bulinadi. KuYi boskdch uz navbatida yana 2 boskichga ajratiladi. Birinchi boskich 1-3 sinflarni, ikkinchi boskich 4-6 sinflarni kamrab oladi. YUkrri boskich 7-9 sinflarni kamrab olib, 7-8 sinflardan ukuvchilar uzlari uchun kerak fanlarnn tanlay boshlaydilar. Kupchilik ukuvchilar keyinchalik umumiy ta'limni davom ettiradilar. Ba'zilar un hujaligi yoki ishlab chikarish tsehlari kerak bilimlarni urganishadi. Ba'zi bolalar tilshunoslpk, tehnologiya yoki iktisodiyot buyicha bilim beriladigan mahsus kurslarni tanlaydilar. 4-7 spnflarda barcha bolalardan ingliz tilini urganish talab kilinadi. 90% ukuvchilar keyin ham horijiy tilni urganishni davom ettiradilar.

Grandskagani tugatgach, bolalar urta maktabga borishlari mumkin. 1966 yildan buen mamlakatda 3 turdagi urta maktablar mavjud uch yillik oliy /rta maktablarda ukuvchilar universitetga tayyorlanadi. Ikki-uch yillik davom ettiruvchi maktablarda ijtimoiy, ihtisodiy va tehnik fanlardan bilim beriladi. (asbiy urta maktablarda kunduzgi va kechki bulimlar mavjud bulib, ularda ishlab chikarish, iktisodiyot asoslaridan bilim beriladi. SHvetsiyada 6 ta universitet mavjud. SHvetsiya oliy ukuv yurtlari azaldan uzining yukrri sifatli bilim dargohlari ekanligi bilim mahlumu-mashhur-Ularda ta'lim bepul amalga oshiriladi. Bugungi kunda SHvetsiya oliy ukuv yurtlari horijlik talablarga ochik lkanligi bilan juda mashhur. Horijliiy talabaniig bir kuni.

SHVETSIYA OLIY UKUV YURTLARI

YAtsin vaktlargacha Skandinaviya universitetlari unchalik ommaviylashgan edi. Mamlakat tili ham jahon mikyosida u kddar katta mavkeyga ega emas edi. Ammo keyingi 10 yil ichida SHimoliy Evropa, hususan SHvetsiya oliy ukuv yurtlarida boshka mamlakatlardan talabalarni kuprok jalb k,ilish harakati boshlandi. CHet ellik talabalar uchun mahsus stipendiyalar joriy kilgan, ingliz va shved tilini bepul urganish va imtihon topshirish mumkin.

SHved oliy ta'limida ikkita musbat jihat bor.

1. An'anaviy oliy sifat. Mamlakat tabiatining betakror guzalligi etuk iutahassis, menedjer, olim, muhandislar tayyorlashga ham sharoit tugdiradi.

2. Bu erda barcha talabalar kaysi millatga mansubligidan kat'iy nazar tekim bilim oladilar.

SHunday kilib SHvetsiya oliy ukuv yurtlarida bir kadam olga siljish boshlaidi. SHvetsiya Universitetlarida ukishni istagan abiturientlar Internet orkali uzi hohlagan oliy ukuv yurtining halkaro bulimiga murojaat kiladi.

CHet elliklar shvedlar bilan umumiy tartib kridalar asosida tanlovdan utishadi. Avval, undan bazaviy ma'lumotlardan habardorligi talab kilinadi. YA'ni u uziga yaratiladigan gamhurliklar hakida biladimi? Kabul bir yilda 2 marta buladi. 5 oylik mustakil kurslar uchun kuzgi semestrga joriy yilning 15 apreli, lahorgi semestri 15 oktyabrga kadar hujjat tonshiriladi. U rta maktabni, kiska chuddatli kurslar, bakalavrlkni tugatganligi hamda ma'lumotnoma yoki diplom nushasi abiturientdan talab kilinadigan asosiy hujjatlardir. Unga esa uz mamlakatining biror pedagogi bergan tavsiyanoma ham kushib topshiriladi. Uni uziktirgan fakul'tet elektron pochtaga ulanganligi sababli abiturientdan bu

agi referat ham ingliz tilida talab kilinadi. Umuman, har kandy mamlakat alabasi bu erda ta'lim olishdan avval hech bulmaganda bir yil uz yurtida tahsil lgani ma'kul. Maktabni tamomlab, birdan SHvetsiyaga kelib kolgan chet el fukarosi ncha kiynalibkoladi. SHvetsiya Universitetlariga ariza yullagan talaba a'limmi tekim olsada, u turar joy masalasini uzi hal kiladi. Talaba 750\$ tipendiya oladi. SHuniig 3/1 kismini turar joyga taksimlaydi. Stokgol'm va etsborg shaharlarida boshpana topish katta baht hisoblanadi. Talabalar 10-5 kishi foydalanishga muuljalangan yotokhonalarga ham joylashishi mumkin. SHvetsiyada bilim olishni hohlovchilarga kelishi bilan kredit kartochkasi >eriladi. Stokgol'm va Geterborg Universitetlariga kelib, fundamentaL)anlar bilan shugullanishni istasa, uning amaliy tadkikrtlari, keyinchalik liy kirollik tehnika, CHalmersov maktablarida davom etadi. Gumanitar soha utahassislariga Uppsal va Lund Universitetlari hizmat kiladi. Stokgol'm Universitetlari bilan teng obruda yuradigan Sedertorn oliy maktabi ham orki, u poytahtga yakin joyda joylashgan. Maktab 1996 yilda uzining ilk alabalarini kabul kilgan edi. SHvetsiyada ta'lim va biznes dunyo onuniyatlariga kup ham moe tushavermaydi. Stokgol'm iktisod maktabi ipona mamlakatlarida yukori nufuzga ega. Maktabning Riga va Peterburgda iliallari mavjud. Mamlakat ukuv yurtlarining talabalari 3 ta guruhga ulinadi. » .

Ta'lim uslublari Germaniya, Daniya, Finlyandiyanikiga uhshash. Ingliz illatiga mansublar bu erda kuprok; Avstraliyaliklar, YAngi Zellandiyaliklar ham am emas. SHarkiy Evropa fukarolari ham kam emas, etarli. MDH. davlatlaridan orib tahsil olayotganlar nisbatan kam. Lotin Amerikasi, YAponiya, Hitoy davlati akillari ham uchraydi. Ta'lim olish uchun SHvetsiyaga eng kam fukaro keladigan amlakat bu Arabiston va Afrikadir.

Daniyada ta'lim-tarbiya tizimi.

vropaning shimoliy garbiy-kismida joylashgan mittigina Daniya amlakatida Kopengagendagi Talabalar shaharchasi 13-yotokhonaning 35-

honasida miritsib uhlayotgan Daniel kulogi ostida soat birdan jiringlab koldi. U bu holatdan seskanib, uyku aralash darhol **soatga** karadi. Soat 7⁰⁰ dare boshlanishiga hali 2 soat vakt bor. «YA na ozrok uhlasammikan? Darsga hali erta jan. YOki hozir turib darelarmni yana bir oz ikkilanib turdi. Kuyosh nurlaridan tnaning ichi yorishib ketgani uchun Daniel boshkd uhlay olmadi. Sekin, asta joyini yigishtirib, sochik,, sovun, tish yuvgichni oldida, yuvinish honasiga ketdi.

1niel yuvinish honasida bir uzi yuvinar ekan. Kecha informatikadan bulib utgan imtihonn i muvaffakiyat bilan topshirgani yodiga tushdi. Va beihtiyor «bu mening universitetdagi ilk muvaffak,iyatim» deya kulib kuydi. Daniel har kupi oldin shyinib, bugungi darelarni bir yula takrorlab chikdi. Soat 8⁰⁰ ni kursatgan vaktida Daniel nonushta kilish uchun kavat oshhonasiga borib kuredosh urtoklari bilan birgalikda ovkdtlandi. Ular bilan **an cha** vaktgacha oshhonada suhbatlashib utirdi. CHet davlatlardagi yotokhona sharoitlari bizning yotokhona sharoitlaridan mutlakr boshkdcha. YA'ni oshhonalar har kavatda dam olish honasi bilan birga bulib 100-120 nafar talaba uchun muljallangan. Ular bu erda ovkat pishirishadi tugilgan kun va turli hildagi tadbirlarni utkazishadi. Bundan gashkari, har bir oshhonada ikki nafar oshpaz navbatchi ayollar talabalar hizmatida eulib oshhonaga, novot tozaligini e'tibor berish, talaba buyurtma bergan ovkatlarni uz vaktida muhayyo kilish bilan band. Daniel nonushta kilib bulgach, yototshona yonidagi belgilangan maydonchadagi «Teymis» nomli tezyurar velosipedini olib, «Kopengagen» Universitet tomon yulga chikdi. Bugun ham doimiy vaktida chikkani uchun kuchada talabalar okimiga kushilib ketayotib kuredosh-/rtoklarini kurdi. Uning dustlarida ham shunday tezyurar velosipedlar bulib, ?tsishga katnashlari, turli joylarni aylanib, sayohat kilishlari uchun " Universitet tomonidan «talabalikka mukofot» sifatida berilgan. Horijdan mehmon sifatida tashrif buyurib, aylanib sayohat kiladigan bulsa, unga davlat tomonidan bepul ,tezyurar velosipedlar beriladi va u kanday bernlgan bulsa huddi shunday kaytarilishi lozim. YOtokdona bilan Universitet orasida 4 kilometrlik chasofa bulib, Daniel bu yulni 15-20 dakika ichida bosib utdi. Upiversitetga etib kelgach «Teymis»ni belgilangan maydonchaga kuyib, dustlari bilan birga fakul'tet tomon ketdi. Birinchi dare «Halkaro iktisodiy munosabatlar. Dare boshlanishiga hali 15-20 dakikd vakt bor. Deyarli aksariyat talabalar uz joylarida. Ular katori Daniel ham auditoriyaga kirib utirdi. Domla darsni boshlashdan avval dastlab komp'yuterda terilgan materiallarni talabalarga adabiyot sifatida tarkatib chikdi. Bugungi dare asosan ma'ruzadan iborat bulgani uchun domla uzi tarkatgan materiallardan foydalanib, 90 dakikalik darsni boshladi. Ma'ruzada asosan davlatlarda ruy berayotgan iktisodiy inkirozlar, halkaro savdoning ichki va tashki amallari, bank-moliya tizimlari, marketing bozorlaridagi ahvol, valyutalarning erkinligi umuman XXI asr busagasida turgan davlatlarda eng luhim uzgarishlar hakida talabalarga kiziktirgan ba'zi savollar, mulohazalar (Irgalikda, atroflicha muhokama kilindi. SHunday kilib, 1-dars ham bahs-1unozara bilan poyoniga etdi. Talabalar ikki yarim soatlik katta tanaffusga chikib ketishdi. Daniel ham vaktini behuda utkazmaslik uchun universitet koshidagi (Talabalar kutubhonasi»ga chikdi. Navbatdagi dare ingliz tili. Dare ham yushlandi. Domla 5 usullik darenii talabalar bilan ogzaki va yozma tarzda uzaro

yul-javobda utkazib berilgan topshiriklarni birma-bir surab chikdi. SHu tarııa dare ham tugadi. Talabalar domla bilan hayrlashib, har tomonga tarkalishdi. Kimdir ishiga, kimdir yotokhonaga, yana kimlardir yotokhonaga, yana kimlardir kuredoshlari bilan aylanishga. Daniel ham belgilangan maydonchadan tezyurar velosipedini olib, Aleks ismli angliyalik dusti bilan shaharni aylanishga chikdi. Bir-biridan guzal muzeylar, kizikarli teatr tomoshalari hilma-hil parklarpi aylanib katta taassurot olib kaytdi. Bugungi kun haftaning ohirgi kuni bulgani uchun an'anaviy kecha utkazish navbati Daniel ga etdi. Daniel yotokhona yonidagi «Talabalar bozori»ga borib, dasturhonni bezash uchun zarur buladigan barcha narsalarni harid kildi. Garchi bozor rastalaridagn **Ihsulotlar** birmuncha kimmat bulsa-da, talabalarga umuman k,iinchilik gugdirmadi. CHunki universitet tomonidan beriladigan 700-800 dollarlik stipendiya talabalarning eb-ichishlariga bemalol etardi. Soat 20⁰⁰. Tevarak-atrof korongulashib, kech tushganda 13-e'tokdona har kungidek talabalar bilan gavjum edi. Deyarli hamma honalarda elektr chirokdari yokilgan bulib, kimdir oshhonada yukdtlanayapti, kimdir televizor kurayapti, yana birov dam olish honasida dare kilyapti. Daniel dusti Aleks bilan dasturhon tuzashdi. Turli mamlakatlardan kariyb 25 nafar talaba yoshlar mehmon sifatida tashrif buyurishdi. Daniel ularni amimiyat va ochik kungillik bilan kutib oldi. Urtacha esa mehmonlarga atab barcha narsa, nemis pivosi, gamburger, pitstsa tortiladi.

SHu tarika 13-yotokhonaning 35-honasida to yarim tungacha elektr chirogi uchmadi.Turli Evropa mamlakatlarining ta'lim tizimlariga hos hususiyatlarni tavsiyalashdan tashkari ularni kdyosiy tahlil kilish juda muhimdir. Zero, aynan kiyosiy tahlil orkdli urtasidagi ortik uhshashliklarni yanada anikrok, idrok etish mumkin buladi. Ushbu mavzu yakunida biz kdyosiy tahlilni kuyidagi shaklda amalga oshirdik.

GERMANIYA

Davlat ta'lim tizimiga kirmaydi, jamoat
yrlashmalari karamogada;
pulli; 3-6 yoshdagi
bolalarning 80%
katnashadi.

4 yil davom etadi (fakat

4 yil davom etadi (fakat berlindab yil);
bepul, ukuv adabiyotlari bilan tekin ta'minlanadi

Gimnaziyalar urta
maktabning yukori va
kuii bostsichlarning
biriktirgan
universitetga
tayyorlaydi,oralik
maktablar ish jarayoniga
tayyorlaydi.

nnotatsiya.

<Kiyosiy pedagogika> kursi gozasidan yozilgan metodik kullanma bakalavr -

ukituvchilarni milliy istiklol goyasi va bugungi kun mafkurasi talablarp asosida ularni jahon pedagogikasi ayniksa, rivojlangap davlatlardagi ta'lim tizimi, [ga'limning turlari, ta'limning uziga hos hususiyatlari va ta'limni tashkil etish shakllari, amalga oshirish yullari hakdda ma'lumot beradi. SHu orkdli ta'lim-tarbiya jarayonini yahshilash, ta'lim mazmunini rivojlantirish, uni jahon talablari darajasiga olib chikish va yukrri malakali kadrlar tayyorlash masalalari

amalga

oshiriladi.

Bakalavr ukituvchilarni horij ta'limining nazariy va amaliy bilimlar majmuasi bilan tanishtiradi hamda, pedagogik mahorat, kunikma va malakalari

bilan

Kurollaptiradi.

Mazkur kullanma «Pedagogika - psihologiya» fakul'tetining bakalavr -

uk, ituvchilari

Nun muljallangan.

Guzuvchi: ped. fan. nom.dots. SHodmonova SHoira Saidovna. Ergashev Pulat Sobirovich

Gakrizchilar: ped. fan. nom., prof . K,Doshimov ped. fan. nom., dots. D. Holik,ov

Kullanma Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Ilmiy Sengashining 2005 yil sonli kdrori bilan nashrga tavsiya etilgan.

Maktabgacha ta'lim	Boshlangich ta'lim	Urta ta'lim
2-6 yoshdagi bolalar uchun tashkil etilgan «onalar maktabi».	6-11 yoshlar dan (5yil)davom etadi; 3 boskichli tayyorlab, elementar chukurlashtirish boskichlari.	11-] 8 yoshlar da litsey va kollejlarda amalga oshiriladi:2boskichli-11-12yosh, 12-14yosh:14-!5-birinchi boskich davri; 15-18 yosh ikkinchi boskich davri.

Frantsiya

Belgiya ta'lim tizimn 6-18 esh. Kupchilik bolalar boradi. 6-11 yoshlar (1-5 sinflar) bepul, majburiy 1.1- 18	Majburiy ta'lim Maktabgacha ta'lim. Boshlangich ta'lim. Urta ta'lim. Oliy ta'lim.	SHvetsiya ta'lim tizimi.
		7-16 yosh. Kupchilik boradi (majburiy emas).

yoshlar ukuvchilar uzlari kizik,kan fanlarni urganadilarhunar urganadilar (bir vaktninguzida). 4 ta dalat va 4 ta hususiy universitet mavjud.		kuyi boskich 106 sinflar yukori boskich 7-9 sinflar. Ihtiyo'riy 3 turdagi urta maktablarda amalga oshiriladi; biri universitetga, boshkalari kasbiy . faoliyatga tayyorlaydi. 6 ta universitet- barchasi davlat karamogi va' boshkaruvida
---	--	--

Savollar.

1.Evropamamlakatlarida ta'lim-tarbiya muammolarihakdda umumiyharakteristkasi bering.

I 2.Germaniya va Frantsiya davlatlarining ta'lim tizimi, uning uziga hos I hususiyatlari nimalardan iborat.

Z.Belgiya va SHvetsiya davlatlarining ta'lim muammolari.

7 - MAVZU: LOGIN AMERIKASI MAMLAKATLARIDA TA'LIM JARAYONINING YULGA KUYILISHI.

Reja:

1. Lotin Amerikasi mamlakatlarida ta'lim muammolarinipg umumiy masalalari.

2. Braziliya va Argentina ta'lim tizimiga hos hususiyatlar.

Z. Kolumbiya va CHili ta'lim tizimi, undagi muammolar.

4. Lotin Amerikasi mamlakatlari ta'lim tizimlariga hos hususiyatlarning kiyosiy tahlil etilishi:

1. Lotin Amerikasi - 33 ta mustakil davlat na 13 ta turli siyosiy birliklarni uz ichiga olgai mintatsadir.

1990 yildan buen Lotin Amerikasi 1 Lotin Amerikasi - 33 ta musgakil davlat va 13 ta turli siyosiy birliklarni uz ichiga olgan mintakadir. mamlakatlari ta'lim tizimlari rivojlanib bormovda. Avallariga nisbatan boshlangich urta maktablarda hamda kollsjlarda ta'lim oluvchilar sopi ancha ortgan. Kupchilik davlatlarda savodhonlik darajasi ancha usgap. Argengentina, CHeli, Kuba va Urugvay davlatlarida savodhonlik darajasi 60 % dan ortik. Kupchilik hukumatlar savodsiz kattalarni ukitish buyicha mahsus dasturlar kabul kilishgan. Ta'limdagi tarakkiyogga k, arashib ba'zi .muammolar ham hali uz echimni kutmokda. Gvatemala

va Gaiti kabi davlatlarda savodhonlik darajasi 60% dan past. Butun lotin Amerikasidan ta'lim darajasi kishlok joylarda shaharlarga nisbatan ancha pastdir.

Deyarli barcha Lotin Lmerikasi davlatlarida bolalarning boshlangich ta'lim olishlari majburiydir. Birok kup joylarda, ayniksa kishlok joylarda, shaharlarnipg kambagal kvartamarida maktablar, ukuv materiallari va malakali ukituvchilar etishmagani bone ushbu talab har doim ham bajaravermaydi. Kupchilik ukuvchilar maktabdan ta'lim olishni boshlangach, kup utmay uz amallariga ruzgor tsbratishga erdam berish uchun ukishni tashlab kstmokdalar. Barcha Lotin Amerikasi mamlakatlarida hukumatlar yangi-yangi maktablarni kurmokdalar, yangi-yangi dasturlarni kabul kilmokdalar. Ammo kurilayotgan maktablar va tayerlapayotgan ukituvchilar soniga nisbatan aholi soni tezrok usib bormokda. Bundan tashkari ta'lim uchun tuplanayottan hak mikdori borgan sayip ortib bormokda. Kupchilik Lotin Amerikasi davlatlari bolalar **bogchadan** kollejga kadar davlat ta'lim muassasalarida tekin ta'lim olishlari mumkin. Birok sungi ta'minlagan yoki badavlat oilalarning farzandalari olatda **pulli** hususiy maktablar ham davlat mablaglari bilan ta'minlanadi. Lotin Amerikasidagi kupchilik davlatlarda hususiy maktablar Katolik CHsrkovlarning bonqaruvi ostidadir. Uzok, Yillar davomida hususiy maktablar 'davlat maktablariga nisbatan yahshirok ta'lim berib kelmokda. Birok sunggi yillarda davlat maktablari uchun ham katta pul mablaglariping ajratilishi natijasida ulardagi ta'lim sifati hususiy maktablar darajasiga etib kdpedi Lotin Amerikasidan kuplab nufuzli davlatga kdrashli va hususiy kollej hamda universitetlar mavjud. Ular

orasida bir kancha kadimiy ta'lim dargohlari mavjud. Masalan, Dominikai respublikasidagi SAN- DOMISHO **universiteta 1538** yilda, Limadagi San-Markoe **universitete** I 5 1 yilda, Kolumbiyaning Bogota shahridagi Sant-Tomas 1580 **Lotin** Amsrikasida 18-23 yoshdagi aholining 27% i oliy uk,uv yilda kurilgan yurtlarida ukiydi.

1980 yildan buen kollej va universitetlar mikdori katta tezlik bilan ortib bormokda Turli davlatlarda oliy ukuv yurtlariga kirmokchi bulganlar soni oliy dargohlar kabul rejalaridan ancha katta.

2.Braziliya Lotin Amerikasidagi eng katta davlat aholiey 164 million kishini tashkil etadi.Braziliyalik kattalarning 80% yozish va ukishni biladi. Birok ta'lim darajasi hatto bir mamlakatning ichida ham farklanadi. Ta'lim darajasi janubiY **Braziliyada** ancha yukori bulsa, Braziliya ishlashda past.Braziliyada davlatga karashli

boshlangich ta'lim tizimi tekin ta'lim berishga karatilgan 7 yoshdan 14 yoshgacha bulgan davrda bolalar boshlangich maktablarda borishlari shart. Boshlangich maktablarni tamomlagan bolalarniig' kupchiligi ishga kiradilar. Bundam bolalarning aksariyati kambagal oilalarning farzapdlaridir.Nrazilyaning kupchilik kishlok joylarida maktablar va ukituvchilar etishmaydp. Ba'zi unday joylarda radio orkali ta'lim bershl Yulga kuyilgan. Universitet talabalari ihtiyoriy ravishda ukituvchilar etishmayotgan hududlarda keng tarkalgan hukumat kaggalar savodhonligini oshirish uchun mahsus dasturlar kabul kilgan.Davlatga karashli maktablarda ta'lim tekin amalga oshiriladi.,Birok Braziliya urta maktablarining kupchiligi hususiy va pullidir. Haligacha Katolik CHerkov kuichilik urta maktablarni boshkaradi. Braziliyada 65 ta kollej va universitet mavjud. Eng katta universitet San Paula universiteti bulib, unda 54000 talaba talaba ta'lim oladi.Argentina Login Amerikasidagi hududining kattaligi va aholisinipg kupchiligi buyicha 2-urindagi mamlakat. Noytahti Bueios-Ayros: davlat tili -ispan t ili. 95% aholi savodlidir. Argentinada bepul boshlangich va urta ta'lim kafolatlapadi. Mamlakatda hususiy maktablar kup Davlat konuniga binoan 6 yoshdan 14 yoshgacha barcha bolalar maktabga borishi shart. SHunday bulsada, urta maktab s'shdagi bolalarning fakat oz kismigina urta maktablarni tugatadi. Ehtimol, buncha kishlokjoylardagi iktisodiy ahvol hamon ogirlicicha kolayotgan sababdir.Argentinada 45 ta universitet mavjud. Buenos-Ayres universiteti nafakdt Argentina balki butun Lotin Amerikasidagi eng yirik universitetdir. Unda 140.000 talaba ta'lim oladi.

3. Kolumbiya va CHili ta'lim tizimi, uidagi muammolar. Kolumbiya, Poytahti-Bogota, rasmiy davlat tili-ispan tili, aholisi-35,487.000 (1994Y).

Kolumbiyalik 80% kattalar ukish va ezishni biladilar. Hukumat 7-11 s'shdagi barcha

bolalardan maktabga borinshi talab etadi. Birok ba'zida kishlok joylarda bu talab amal

kilmaydi. CHunki bu erdagi maktablarda bor Yugi 2 yoki 3 sinf mavjuddir.Kolumbiyada jami

40 ta universitet mavjud. Eng katta universitet Bagotadagi universitetdir.CHili

Poytahti-Santъego, davlat tili-ispan tili, aholisi-14 million kishi

(1984).CHililiklarning 90% dan ortigi yozish va ukishni biladi. (15 va undan katta

sshdagilar orasida). CHilida bolalar tekin boshlangich ta'lim bilan ta'minlanadi. Boshlangich maktablarga bolalar 8 yil katnaidilar. CHilida ham maktablarda ta'lim turlicha. Ularning kupchiligi Katolik CHerkov tomopidan boshkariladi. Davlatga karashli

urta maktablarda ta'lim bepul. SHunga karamay boshlangich maktablar bitiruvchilariing

kupchiligi urta maktabda ta'lim olishpi davom ettirmaydilar. Ular uz oilalariga ruzgor tsbratishga yordamlashish uchun ishga kiradilar. CHilida 23 ta universitet bulib, ularda

jami 125.000.ga yakin talaba ta'lim oladi. ALotin amerikasi mamlakatlari ta'lim tizimlariga hos hususiyatlarining kiyosiy tahdil etilishi. Turli mamlakatlarning ta'lim tizimlari, ularnipeg hususiyatlari, ulardagi muammolar urganilganda nafkat tavsiyalash, tarihiy mstodlardap, balki ayni vaktida kiyosiy tahlil metodidan foydalaniiii

talab etiladi. CHunki turli mamlakatlarning ta'lim-tarbiya sohasidagi muammolarni uzaro etishmayotgan hududlarda ta'lim berish Braziliyada kepg tarkalgan hukumat kaggalar savodhonligini oshirish uchun mahsus dasturlar kabul kilgan.

Davlatga karashli maktablarda ta'lim tekin amalga oshiriladi. Birok, -Braziliya urta maktablarining kupchiligi hususiy va pullidir. Haligacha Katolik CHerkov kupchilik urta maktablarni boshkaradi. Braziliyada 65 ta kollej va universitet mavjud. Eng katta universitet Sap Paula universiteti bulib, unda 54, 0000talaba talaba ta'lim oladi. Argentina Lotin Amerikasidagi -hududining kattaligi va aholisining kupchiligi buyicha 2-uripdagi mamlakat. Poytahti Bueios-Ayros: davlat tili - ispan tili. 95% aholi savodlidir. Argentinada bepul boshlangich va urta ta'li elim kafolatlandi. Mamlakatda hususiy maktablar kup Davlat konupiga binoan 6 yoshdan 14 sshgacha barcha bolalar maktabga borishi shart. SHunday bulsada, urta maktab yoshdagi bolalarning fakat oz kismigina urta maktablarni tugatadi. Ehtimol, buncha kishlok joylardagi iktisodiy ahvol hamon ogirlicha kolayotgan sababdir. Argentinada 45 ta universitet mavjud. Buenos-Ayres universitsti nafakat Argentina balki butun Lotin Amerikasidagi eng yirik universitetdir. Unda 140.000 talaba ta'lim oladi.

3. Kolumbiya va CHili ta'lim tizimi, undagi muammolar. Kolumbiya, Poytahti-Bogota, rasmiy davlat tili-ispan tili, aholisi-35,487.000 (1994Y).

Kolumbiyalik 80% kattalar ukish va yozishni biladilar. Hukumat 7-11 yoshdagi barcha bolalardan maktabga borishni talab etadi. Birok ba'zida kishlok joylarda bu talab amal kilmaydi. CHunki bu erdagi maktablarda bor yugi 2 ski 3 sinf mavjuddir. Kolumbiyada jami 40 ta universitet mavjud. Eng katta universitet Bagotadagi universitetdir. CHili 11oytahti-Sant'ego, davlat tili-ispan tili, aholiey-14 million kishi (1984). CHilliklarning 90% dan ortigi yozish va ukishni biladi. (15 va undan katta yoshdagilar orasida). CHilida bolalar tekin boshlangich ta'lim bilan ta'minlanadi. Boshlangich maktablarga bolalar 8 yil kat naydi 1 ar. CHilida ham makgablarda ta'lim turli. Ularning kupchiligi Katolik CHerkov tomopidan boshkariladi. Davlatga karashli urta maktablarda ta'lim benul. SHusha karamay boshlangich maktablar bitiruvchilarning kupchiligi urta maktabda ta'lim

olishni davom ettirmaydilar. Ular u: oilalariga ruzgor tebratishga yordamlashish uchun ishga kiradilar. CHilida 23 ta universitet bulib, ularda jami 125.000.ga yaqin talaba ta'lim oladi.

4-Logip amerikasi mamlakatlari ta'lim tizimlariga hos hususiyatlarining kiyosiy tahlil etilishi.

Turli mamlakatlarnipg ta'lim tizimlari, ularning hususiyatlari, ulardagi muammolar urganilganda nafakat tavsiyalash, tarihiy mstodlardan, balki ai ni vaktida kiyospy tahlil metodidan foydalanish talab etiladi. CHunki turli mamlakatlarning ta'lim-tarbiya sohasidagi muammolarni uzaro kiyoslansagina ularning farkdi va uhshash tomoilarini chukur anglab etish mumkin buladi. SHunga muvofik ushbu mavzu yakunida biz Lotin Amerikasi mamlakatlaripipg ta'lim sohasidagi hususiyatlarini ayrim mezonlar buyicha kurgazmali tarzda kiyoslab kurdik. Natijalar kuyidagi tasvirda berildi.

Davlatlar	Savodhopik darajasi.	Boshlashich ta'lim davri	Bepul ta'lim	Ukishni tashlashning asosiy sabablari.
Braziliya	80%	7-14 yosh	Boshlangich ta'lim	Maktab va ukituvchilar etishmasligi.
Argentina	94%	6-14 yosh	Boshlangich urta ta'lim	kishlokdagi hastning ogirligi.
CHili	90%	6-14 yosh	Boshlangich, davlat maktablarida i urtata'lim	Oilaga iktisodiy erdam berish zarurati.

Savollar.

1. Lotin Amerikasi mamlakatlarida ta'lim muammolari hakdda gapirib

beripg.

2. Braziliya va Argentina ta'lim tizimiga hos hususiyatlarini tushuntiring.

Z.Kolumbiya vaCHili ta'lim tizimi, undagi muammolar.

8 - MAVZU. MEKSIKADA TA'LIM MUAMMOLARINI HAL ETISHNING UMUMIY TOMONLARI.

Meksika-SHimoliy Amerikadagi davlat Poytahti-Mehiko; rasmiy nomi - Meksika

birlashgan shtatlari; rasmiy davlat tili - ispan tili; aholiey -95, 939.000.Ispanlarning mustamlakachilik davrida Meksikadagqi ta'lim

jarayonlari erishgan, yangi hukumat va cherkov urtasida ta'lim jarayoni ustidai pazorat tsilish buyicha tsizgin tortishuv boshlanib ketdi. Hozirgi Meksika Konstituttsiyasida 1977

yilda kabul kilingan dipiy tashkilotlar va muassasalar hamda ularning hodimlariga diniy maktablar ochish va ularda dinin ta'limotni ukitishni ta'kiklandi. Birok konun kup marta buzilavergach, 1991 yili Konstituttsiyaga uzgartirish kiritildi. Endilikda cherkovlarga uz maktablarini ochish va ularda dinni ukitishga ruhsat berildi.

XX asr boshiga kelib 25% dan kamrok. meksikaliklar yozishni na ukishni bilardi. 1910 yildagi inkilobdan keyin, ayniksa, 1940 yildan hukumat bspul boshladgich ta'limni tashkil etish uchul kup ishlar kildi mipglab yangi maktablar kurildi, pedagog kadrlar etkazib beruvchi ukuv muassasalari tashkil egildi, hukumat yildan-yilga ta'lim sohasi uchun tobora kuprok **mablaglar** sarf etmokda. Bugup mskalik kattalarning 90% ukishni va yozishpi biladilar.Meksika konunlariga binoan 6 yoshdan 14 yoshgacha bulgap barcha bolalar maktabga borishi shart. Ushbu talabga binoan 90% bolalar boshlangich maktablarni tugatadilar. Kishlok. joylarga nisbatap shaharlarda kuprok bolalar maktabga borishadi va uni tugatishadi.Bogchadan kup bolalar 6 yil davomida boshlangich ta'lim oladilar. Bupdan keyin ular 3 yillik bazaviy urta maktabda, uii tamomlagach. 3 yillik yukori urta maktabda ta'lim olishlari mumkin. Kupchilik yukori urta maktablar hususiydir.Oliy ta'lim Mskikada universitetlar, ihtisoslashgan kolleji tehnik institutlarda amalga oshiriladi. Oliy ta'lim bu-Mehiko shahridagi Mehsika Milliy Avtonom universiteti bulib, u 1551 yilda tashkil etilgan hamda 325.000 talabaga ega. Meksika milliy kutubhonasi ham universitet hududida joylashgan.

Osiyo davlatlarida ta'lim tshimi (Singapur).

Reja.

- 1 .Singapur ta'lim tizimi.
- 2.Singapur ta'lim tizimining uziga hos hususiyatlari.

Singapur davlati nafakat Osiyo kit'asida, balki dupyo mikyosida sunggi chorak asr mobaynida ijtimoiy-iktisodiy jihatdan yukori darajada rivojlangan davlatlardan bulib hisoblanadi. Aholi jon boshiga har yili ipglab chikarilayotgap yalpi mahsulotping urtacha mikdori 2728 ming AKSH dollarini tashkil etadi. Sipgapurda tabiiy va er osti boyliklari deyarli yuk. Iste'mol uchun asosiy ozik-ovkat, mevasabzavotlar horijdan keltiriladi. Davlatning asosiy boyligi - unipg intelektual salohiyati.Singapur tarihan butok Britaniya mustamlakasi bulgani uchun, uning ta'lim tizimi kup jihatlari bilan Britaniya ta'lim tizimiga uhshash.Har yili urta maktablarni bitirgan yoshlarping 40% politehnika institutlariga, 40% kollejlarga, 20% ishlab chikarishga boradi.

Politehnika institutlarida talabalar 3 yil ukiydi. Politehnika oliygohlari keng kamrovli bulib, ular tarkibida hatgo davolash fakul'tetlari ham bor.Bakalavr, magistr hamda doktorlpk dissertatsiyalari asosan upiversitetdagi ilmiy kengashlarda himoya kilinadi.Singapur kanchalik tez sur'atlar bilan rivojlapayotgan bulmasin, u erda ham tajriba sifatida AKD1, Germaniya, Frantsiya, YAponiya na Hitoyning stuk oliy ukuv yurtlari faoliyati urganilib kelinmokda.

Ta'lim muassasalari biolari ham Evropa mamlakatlaridagi ukuv yurtlari loyhalariga moe ravishda ishlangan. Ukuv jarayonini tashkil kilishda Germaniya,

AKSH, Angliya, Frantsiya, Yaponiya kabi mamlakatlarning tajribasi asos kilib olinib, ulardan etuk professor-ukituvchilar shartnoma asosida ishga taklif etiladi. Masalab, Kaneng tehnologiya uniersitetida 70 dan ortik chet ellik pedagog dare beradi. SHupingdek kuplab mamlakatlardan talabalar Singapurga kelib bilim olishadi. Tehnologiya universiteti talabalarining 20-25% horijiy mamlakatlar fukarolaridir. Singapur ukuv muassasalari faoliyatidagi asosiy hususiyat, elektronika, ya'pi informaniop tshnologiyalar sohasining jadallashganligidir. Kompyutsrda ishlashni urganish asosan urta maktabda amalga oshiriladi. Kompyuterda ishlashni bilmagan mutahassis ta'lim muassasalariga ishga kabul kilinmaydi. Bu sohada hukumat kabul kilingan reja buyicha 2002 yil ohirigacha maktablardagi har 2 ukuvchiping biri kompyuter bilan ta'minlanadi. SHuning uchun oliy

utsuv yurtlarida komshoterda ishlagani urganish muammosi yuts. Oliy ukuv yurtining

talabasi oliigohni bitiruv ishlari amaliyeta **vullaniladigan** natija bilan yakunlashi shart va talaba bitiruv ishi

natijasiga kura ish joyi bilan ta'minlanadi. Talabalar 4-6 oy davomida ishlab chikdrish jarasnida amaliyot utadilar. Ta'lim muassasalaridagi sirtki uk, itishning 50-60%, kunduzgi shaklning 30-35% masofadan ukdtish asosida amalga oshiriladi. Ukuv rejasidagi fanlar bevosita mutahassislikka **alovddor** bulib, fanlariing 70-80% mutahassislikka tegishli. Magistrlar 2 yil mobtsynida 4 ta asosiy fandan ta'lim olishadi. Singapur ta'lim tizimi tajribasi Respublikamiz oliy ta'lim muassasalarida tadbik kilinsa makeadga muvofik bulardi. Biz ham informatsion tehnologiyalar va internet tizimiga ulanganmiz. Kompyuterlarda ishlashni urganish oliy ta'lim tizimiga kadar, ya'ni maktab, litsey va kollejlarda amalga oshirilsa, uni ksyipgi boskichnish ukuv rejasiga kiritish shart emas.

9 - Mavzu: Saudi Arabistonida ta'lim-tarbiya.

1. Arabiston ta'lim tgaimini uziga hos hususiyatlari.

2. Arabiston ta'lim -tizimidagi mavjud muammolar. Z. Arabistonda ta'lim tizimini rivojlantirish yullari.

Uzbekistan uz istikloliga erishgandap ksyin utgan kiska davr ichida uning halkaro mikyosdagi obru-e'tibori ortib, u bilan iktisodiy madaniy alokalar kulamipi kengaytirish maksadida uz diplomatik vakolathonalari ochayo'tgan davlatlar soni kun sayin kupayib bormokda. YAK,inda Uzbekistonda uz faoliyatipi boshlagan Saudiya Arabistoi elchihonasi ham shular jumlasidandir SHu yil 6 iyun kuni Saudiya Arabistoni mamlakatiniig favkulodda va muhtor elchisi Abu Bakr Abbas Rifit uz ishonch yorligini Respublikamiz Prezidenti Islom Karimovga topshirildi. Saudiya Arabistonida ta'lim tarbiya hakida suz ketganda, bu sohada, hakikiy burilish 1949-50 yillarga tugri kelganini kdyd etitp kerak. Saudiya Arabistonida oliy ukuv yurtiga kirishdan oldin 4-boskichda tarbiya va ta'lim beradi. Maktabgacha ta'lim. Boshlangich ta'lim. Upda 6-12 yoshgacha bulgap bolalar ukiydi. Urta boskich. Unda 12-15 yoshgacha bulgan bolalar ukishadi. 15-18 yoshgacha bulgan yoshlar ta'lim oladilar. Boshlangich, tuliksiz, urta va urta ta'lim muassasalaribilan maorif vazirlshi shugullanadi. U asosan ugil bolalar uk. ishi bilan

boglik masalalarni hal qiladi. Kiz bolalar ta'limi buyicha esa ixtisoslashgan Umumrayosat faoliyat kursatadi. Mamlakatda kuplab hususiy maktablar bulsa ham ukuvchilar davlat karamogidagi maktablarni afzal kuradilar. Saudiya Arabistonida oliy ta'lim rivojida mamlakatda bogakdruv, anik fanlar muhandislik, **ta'lim** singari sohalarda starli mahalliy mutahassis kadrlar kamligi turtki buladi. Oliy ta'lim mamlakat taravdiyotini belgilaydigan har kanday reja va dasturlar^{ning} ustuvor yunalishi bulib krladi. Mamlakatdagi oliy (ta'lim) malakali ajnabiy mutahassislarni mahalliyilar bilan almashtirish kun tartibiga chikadi. Natijada birin-ketin 7 ta universitet ochildi. Ular 1957 yili ochilgai Ar-Riyod Universiteti. Arab yarim orolidagi birinchi oliy ukuv yurti bulib, 1982 yildap boshlab SHoh Saud nomi bilan nomlangan. Undagi boshk,aruv ilmlari, kishlok, hujaligi, hayvonlar, tabobati, (filologiya, informatika, tish tabobati, iktisod, davlat korhonalarni boshtsarish, ta'lim-tarbiya, muhandislik, umum tabiat, amaliY tabiat, dorishunoslik, anik fanlar kabi fakul'tetlarda 2500 dan ortik talaba ukiydi. Universitet tarkibida aspirantura, asllarga universitet bilimi berish markazi, arab tili instituta, uzluksiz ta'lim markazlari mavjud. 1962 yili Al-Madina, LI-Munavvarada ochilgai Islom Universiteti. Bu oliygohda 362 ta ustoz-muallimlar 3000 dan ortik talabalarga dare berib kelinadi. Talabalar^{ning} 80%i saudiyalik mahalliy aholi vakillari bulsa, kolganlari dunyoning 70 dan ortik mamlakatlaridap kelgan sshlardir. 1967 yili Jidda SHahrida kurilgan SHoh Abdulaziz Universiteti. 1196 ta ustoz domlalar ishlayotgan, 34000 dan ortik talabalar

ukiyotgan bu Universitet 1971 yilgacha hususiy oliy bilimgoth bulib kelgan. Bu ulkap bilim dargohi tarkibida anik fanlar iktisod va boshkaruv, filologiya va iisopshunoslik, muhandielik, gidrometeorologiya, dengiz ilmlari singari fakul'tetlar bor, ilmiy tekshirish markazlari ham faoliyat kursatib keladi. 1953 yili ta'sis etilgai Imom Muhammad Bin Sa'ud Melom Institut. Unda 1400 ustoz domla, 28000 dan ortiktalaba UKIYDI. 1993-94 ukuv yilini^{uzida} Univrsitetga3807 tatoliba kshlar kabul kilingandi. Bu dunyoga mashhur bilim maskanida bir nechta institut va fakul'tetlar bor. 1965 yili malakali kozilar tayyorlanadigan institut ochilgan. 1970 yili tashkil topgan ijtimoiy fanlar fakul'teti tarkibida arab tili va kutubhonachilik mutahassislari ham tayerlangandan keYin u 1974 yili arab tili va ijtimoiyfanlar fakul'tetiga aylangan.1975 yili ochilgai SHoh Faysal Universiteti. 118 ta ustoz-ukituvchi ishlab'tgan bu univrsitstda 5944 ta talaba tahsil oladi, undap 2859 tasi kizlardir. SHok Faysal bu universitet uchun Dsh-SHarkiya rayonidan tanlagan, uning kad rostlashida usha paytda amir bulgai, hozirgi mamlakat shohi Fahd Adulaziz kup **jonbozls** kursatgan edi.Universitet 2 yirik majmuadan iborat bulib, biri Ad-Dammaam, 2 LI-Hufuufda joylashgan. 1986 yildan boshlanib SHoh Fahd nomli neft va metallurgiya Universitetiga aylangan bu bilimgoth aslida neft va metallurgiya fakul'tet bulib, u 1963 yilda ochilgan edi. **Ushv** paytda talabalar soni 100 taga ham etmas edi. 1964 yildap boshlanib fakul'tetga bogakd arab va musulmon mamlakatlar vakillari ham kabul tsilinadigan buladi. 1974 yilga kelib u erda ukuyotgan talabalar soni 1500 taga etdi. Universitet da kator fakul'tetlar bilan birga aspirantura ham bor. Bu oliy ukuv yurti bir hisobda mamlakatdagi boshkd univrsitstlardan fark qiladi, U universitet kengashiga buysunadi. Universitet kengashiga esa mamlakat oliy ta'lim vaziri boshchilik qiladi. Boshkacha kilib

aytganda, Universitet kepgashiga esa mamlakat oliy ta'lim vaziri boshchilik kiladi. Boshkacha kilib aytganda, Universitet mustakil yuridik shahe hisoblanadi. 1979 yili asos solingan Ummu-l-Kuraol Universiteti 1981 -82 yil Universitet sifatida uz faoliyatini boshlangai 1993-94 YILI u erda jami 15000 talaba tahsil olgan. Ulardan 7700 tasi kizlar bulgan. Lvvalida bu bilimgoh SHoh Abdulaziz Universitetining bir bulimi sifatida 2 fakul'tet va arab bulmaganlarga arab tilini urgatish institutidan iborat edi. Keyinchalik kinçok hujaligi, mutahassislik, amaliy bilimlar **singari** fakul'tetlar hisobiga kengaygan. Uning mamlakatdagi kuplab ilmiy markazlar bilan mustahkam alokasi bor. SHu bilan birga Saudiya Arabistonida SHoh Abdulaziz nomidagi ilm va fan shaharchasi ham faoliyat kursatib turadi. Savollar.

1 .Arabiston ta'lim tizimining uziga hos hususiyatlaripi tushuntiring.

2.Arabiston

ta'lim -tizimidagi muammolar.

Z.Arabistonda ta'lim tizimini rivojlantirishning usullarini ayting.

10 - MAVZU: Rivojlangan davlatlarda ta'lim-tarbn.

REJA:

1. AKD] da ta'lim tizimining tuzilishi. **2.AKJU** ta'limning uziga hos hususiyatlari. Z.YAponiya ta'lim tizimi va hususiyatlari. 4.YAponiya ta'lim va tarbiyasidagi uzviylkk. 5. Franiiyada ta'lim tizimining uziga hos jihatlar.

b.Germaniyada ta'lim tizimining rivojlanishi.

Jahonning yuksak darajada tarakkiy **etgan** davlatlarida ta'lim-tarbiya yullarinipg yulga kuyilishi maktablarda amalga oshirilganiping urganish orkali biz mustakil respublikamiz milliy ta'lim tizimini yangidan tashkil kilishda, eskirib, uz dolzarbligini yukotib borayatgan faoliyat shakllari va usullaridan tezrok halos bulish uni, munosib tarzda yangilashda kushimcha boy manbalarga ham ega bulamiz.Amerika Kqshma

SHTatlarida ta'lim tizimining tuzilishikuyidagicha

-bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari; -1-8 sinflarni uz ichiga oluvchi boshlangich maktablar (6-13); -9-12 sinflardan iborat urta maktablar (14-17). Ular kuyi va yukori bostsichdan iborat.

AKSHda navbatdagi ta'lim boskichi Oliy ta'lim bulib, u 2 yoki 4 yil ukutiladigan kollejar hamda dorilfupunlarda amalga oshiriladi.Sunggi boskich, dorilfununlar va boshtsa ukuv yurtlari tarkibida tashkil etilgan aspirantura va doktoranturalardir. AKD1 da majburiy ta'lim 16 yoshgacha amal kilinadi. Ukuv yurtlari davlat, jamoa, hususiy tasarrufda va diniy muassasalar ihtiyorida bulishi mumkin. Amerikada bolalar 3 yoshgacha tulgunlaricha opalarga turli imtiyo:!!lar berish kuzda tutilmagan.Bolalar uchun hakikiy ta'lim-tarbiya jarayoni 5 yoshgacha tulganlaridai keyin boshlaiadi. Ana shu yoshda ular «Kinder garden» deb ataluvchi tayyorlov bogchalariga jalb etiladilar. Ku tayyorlov bogchalari hukumat tasarrufida bulib, bogchalar yoki maktablar tarkibida tashkil etiladi. Boshlangich maktablarning asosiy vazifasi 6 yoshdan 15 yoshgacha bulgan bolalarga tulakrnli bilim ta'lim berish ulariing umuminsoiiy, ahlokiy hislatlarga ega bulib shakllanishni ta' miplashdan iborat Boshlangich ta'lim 6 yoshdan 11 yoshgacha bulgan bolalarpi ukitishga muljallagan.

Boshlangich sinflarda ukish muddati 5 yil bulib, bu muddat ichida ukish asosan 3 boskichga bulinadi:

-tayyorlov bostsichi 1 yilga muljallangan. Bunda bolalar hisoblansa ukish nazariyasiga,

kuylashga tabiat manzaralarini tomosha kilishga va undan bahra olishga jismoniy mashklar

kilishga, mehnat kilishga urgatiladi. Elementar kurs 2 yilga muljallangan. Bunda ukuvchilarning tayyorlov tseklida olgan bilimlari yanada chukurlashtiriladi.

--chukurlashtirish boskichi. Bunda ukuvchilarni tayyorlov va elementar boskichda

egallagan bilimlari yanada chukurlashtiriladi. Ukuvchilar 11 yoshda boshlangich maktabni

tugallab urta maktabga utadilar. Urta ta'lim esa kollejlarda va litseylarda amalga oshiriladi. Urta ta'lim 2 boskichda beriladi. Birinchi boskich 4 yil bulib (11-15), eng kichik sinf 6-urta sinf 5-4, 3-sinf esa eng katta sinf hisoblanadi. Demak, sinflarni rakamlash tepadan pastga karab amalga oshiriladi. Birinchi boskich yakunlaganda ukuvchilar kasbiy yupalishlari buyicha guvohnoma oladilar.

Shunday

ki ukuvchilar 15 yoshdan 18 yoshgacha ta'lim oladilar. Ukish uch yil davom etib,

2-sinf kichik, 1-sinf urta tayyorlovchi sinflarga bulipadi. Ukuvchilar umumiy ta'lim va texnik litseylarni tugatganlaridan sung bakalavr unvoni va diplomi uchun imtihon topshiradilar. Ana shunday diplomga ega bulgaplarga oliy ukuv yurtlariga kirish hukukiga ega buladilar. Umumiy ta'lim yunaliishidagi 3 litseylarda kuyidagi fanlar ukitiladi: adabiyot, tarix. Ona-tili, lotin tili, chet tili geografiya, frantsiya

adabiyoti. Uch

yillik texnik litseylarda: matematika, fizika, himiya va boshka fanlar chukurlashtirilib utiladi. Shuningdek dikkatga sazavorki, ukuvchining bu boskichda chet tillarini o'rgatishga

katta e'tibor beriladi. Yaponiyada hozirgi ta'lim tizimi kuyidagi tarkibga ega:

Bolalar

bogchalariga, boshlangich maktab, kichik urta maktab oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi ukuv

yurtlaridan iborat. Bolalar bogchalariga 3-5 yoshli bolalar kabul kilinadi. Bolalar yosh

hususiyatlariga muvofiq ravishda 3,2,1 yillik ta'lim kurslariga jalb kilinadilar.

Majburiy ta'limga 6 yoshdan 15 yoshgacha bulgan bolalar jalb kilinib ular shu muddat ichida

6 yillik boshlangich maktab va 3 yillik kichik urta maktab kursini utmaydilar. 9 yillik, bu ta'lim majburiy bulib, barcha bolalar bepul ukitiladilar va tekin

dareliklardap foydalanadilar. Ota-onalar uz bolalarini hususiy maktablarga berish

hukukiga ham egadirlar. Lekin hususiy maktablarning uziga hos shart-sharoitlari va talablari mavjud. Yukori boskich urta maktabi Yaponiyada kunduzgi, kechki, sirtki bulimlarga bulinadi. Kunduzgi yukori boskich maktablarda ukish muddati 3 yil.

Ukuvchilarning 95% kunduzgi maktablarda ta'lim oladilar. Bu maktablarda ukish

ihtiyoriydir. Unda kuyi urta maktablarni bitirgan yukori boskich urta maktablariga kirish

sinovlaridap muvaffakiyatli utgan 16 yoshdan 18 yoshgacha bulgan ukuvchi yoshlar kabul

kilinadilar. Unda umumiy ta'lim fanlari, tehnik bilimlar, tijorat, mahalliy sanoat, kishlok hujaligi, chorvachilik, balikchilik, ksmasozlik va boshka sohalarga oid bilimlar urgatiladi. Bunday turdagi maktablarda umumiy va hususiy tarmokdarni kushib hisoblaganda 98% era bilim oladi.

Dorilfununlar, kichik kollejlar, tehnik kollejlar, mahsus ihtisoslashtirilgan kollejlar YAponiyada oliy t'lim tizimi tashkil topadi. Boshka mamlakatlardan farkli ularok, YAponiya maktablarida ukish 1 apreldan boshlanib, yilning 31 martida nihoyasiga etadi.

Germaniyada gimnaziyalar ham mavjud bulib , ular 5-13 sinflarni uz ichiga oladi. **Gimnazshsi** bitirganlik hakida etuklik attestatsini oliy ukuv yurtiga ukish imkonyatini beradi. Germaniya ta'lim tizim ida hunar ta'limi muhim ahamiyatga ega. CHunki yukori malakali imchilarga bulgan talab katta. Tuliksiz urta maktabni bitiruvchilarning 79% tulik urga maktab bitiruvchilarga esa 20% hunar ta'limi tizimda bilm **olishni** davom ettiradi Ukish muddati 3-3,5 Yilni tashkil etadi. Ukish uch boskichdan iborat bulib birinchi yili asosiy hunar ta'limi beriladi. Ikki yil davomida mahsus hunar ta'limi beriladi. Bitiruv imtihonlari mahsus komissiya tomonidan kabul kilinadi. Komissiya korhonalarning etakchi mutahasislari, federal erlardagi sanoat palatasi, hunarmandchilik palatasi vakillaridan tashkil topadi. Hunar maktablarining diplomlari oliy ukuv yurtlariga kirish hukukini bermaydi. Buning uchun 1 yillik taiyorlov kurelarini tugatish talab etiladi. Ukishga kabul kilish imtihonsiz maktab ta'limi tugrnisdagi hujjatga asosai amalga oshiriladi. Oliy maktab uz-uzini boshkarish hukukiga ega. Oliy ukuv yurtini rektor yoki bir necha yilga saylangan Prezdent boshkaradi. Ukish tekin. Lgar talaba ozik-ovkat harajatlarini kutara olmasa, ukish uchun moliyaviy yordam kursatish hakidagi federal konunga kura, u moliyaviy yordam oladi. Bu yordamning yarmi stipepdiyaga kushib beriladi. Hozir universitetlarda talabalar 7 yil ukiydi. Ular ukishga kirganlriga kadar korhopalarda bir necha yil ishlashlarshsh hisobga olsak, talabalar hakikiy mehnat faoliyatini ancha keng boshlashlarini tushunamiz. SHu tufayli bugungi kunda ukuv jarayopini kiskartiripg taklif kilinmokda. Umumai bugungi kunda Germaniya ta'lim tizimini istih kilish yulida yangi izlanishlar olib borilmokda. Boshlangich va kichik urta makgablarda ukuv yili 3 semestrgra bulinadi: aprel-iyunъ, sentyabr-dekabr, yaivar-mart. Katta urta maktablarda esa ukuv yili 2 yoki 3 semestrgra bulinadi.

YAponiya maktablari asosiy e'tiborni ukituvchi faoliyatiga va darelikka karatadilar ukituvchilar uzlariga ishonib topshirilgan 35-40 ukuvchining bilimi va tarbiyasi uchun javobgardirlar. SHu boisdap ular daredan bush vaktlarini ukuvchilar, ularping ota-onalari bilan suhbatlarga, honadonlarga tashrif ishlariga bagishlaydilar. YAponiyada oilaviy byudjetning katta kismi bolalarning sara maktablarda puhta bilim olishlarini ta'minlashga upiversitstlarga kirib bilim oliishlariga sarflanadi. Oilada bola yangi bilim olishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratib beriladi. Turli ta'limiy kunikmalarni bolalar ongiga singdirish YApon maktablariga hos fazilatdir. Masalan, 2-sinf ukuvchisi kupchilik oldida nutk suzlash

kobiliyatiga ega bulishi, 6-sinf ukuvchisi kamida 2 ta cholgu asbobida kuy chala bilishi, boshlangich sinf ukuvchisi suvda bemalol suza olishi kerak. YAponlar tugri va halol turmush tarzini kadrlyadilar. 1 -sinf dan 9-sinfgacha ahlok tarbiyasi maktab faoliyatining zaruriy shartidir.

Frantsiyada maktablar davlat, hususiy va oralik maktablarga bulinadi. Ukitiladigan fanlar ichida frantsuz tili va adabiyoti, ukish va yozuv alohida ahamiyatga molik bulib, ularga ajratilgan pakt umumiy vaktning 30% tashkil topadi. Ukuv rejasidagi 45% darelar gumanitar yunalishda, kolganlari tabiiy fanlardir.

Frantsiya ta'lim tizimning dastlabki boskichiii maktabgacha tarbiya **TASHKIL** etadi. Bu boskich «Onalar maktabi» ham dsb yuritiladi. Unda bolalarning maktabdagi sharoitini uy gparoitni bilan bilan yakinlashtirishga katta e'tibor beriladi. **Kissiy** analiz.

Turli mamlakatlarda yashovchi *har hil* **yshdagv** kishilarning ta'lim jarayopiga jalb etilipshning foizdagi nisbatlari.

Mintakalar va YO hududlar. 6-11

	SHimoliy Amerika	100%	98%	64%
	Avstraliya. Yangi Zelandiya va Tipch okeaidagi orollar.	98%	76%	24%
	Evropa va Sobik Sovet ittifoki	89%	84%	32%
	Lotin Amsrikasi	88%	72%	27%
	Osiyo	81%	47%	16%
	Afrika	63%	47%	13%

11 - MAVZU: Buyuk Britaniya, Finlandiya va Niderlandsiya davlatlarida ta'lim i i SHMINISH uziga hosliklari.

REJA:

1. Buyuk Britaniya ta'lim tizimi va uni tashkil etish shartlari. 2. Finlandiyada ta'lim **tshimining** joriy etilishi.

Z. Niderlandiyada ta'lim tizimini olib borish usullari.

Buyuk Britaniyaning **zng** yirik oliygohi SHimoliy London universiteti 17000 talaba. 8 ta til o'rgatiladi. Majburiy ta'lim tekis. **Keyingi** ta'lim pulli. Maktabni bitirishda 1 yil oldin 6 ta universitetga ariza topshirdi. Yil davomida tegishli fanlardan ball yigib boradi. Ushbu ball miqdori kaysi universitet talabiga balsa, abiturent ushbu oliygohga kabul kilinadi. Talabalar stipendiya olmaydi. Bakalavr va magistrlik darajasiga ega bulish uchun 5 yil ukiladi. Yui6y boskichlardan sung aspirantura va doktorantura boskichlarida ihtiyoriy ta'lim olish mumkin. Univeritetda 21 ssdan kabul kilinadi. Maktab bitiruvchisi universitetga kirish uchun 3 yil tayyorgarlik kuradi. Bunda uzi kizikkan fanlardan (3,5 va h) chukur mustakil bilim oladi. Oliy ukuv yurtlari bulajak talabalarga kabul shartlarini yuboradi. Abiturent shunga muvofik tayyorgarlik kuradi. Talabalarining ukishi, kommunal hizmat harajatlari yukori bulgani uchun talabalarga **imtibzli** karz beriladi. Maktabni tamomlashdan oldin abiturent esa bir yil davomida kerakli ballarni tuplaydi va natija

kaysi Universitet talabiga moe kelsa utpa dargohga Kabul kiladi. Ukdsh puli tulov shaklida. Talabaga stipendiya tulanmaydi. Ukish yotok kamunal hizmat harajatlari yukoriligi sabab talabalarga imtiyozli karzlar berish joriy kilingan.

SHimoliy London Universiteta 8 ta chet tili urgatiladi. Bunday imkoniyatdan kamida 2400 pafar talaba bahramand bulishi mumkin. Talabalarga bilim, kupikma va malakalarni urgatish dasturi 1 necha modellarni uz ichiga oladi. U bilimni **kazorat** kilish va baholashning katъiy tartibiga rioya kilishga majbur. Egallagan bilimlar avval uz ukituvchisi keyin boshka murabbiylar tomonidan tekshirib kuruladi. Natijalar upiversitstdan tashkaridagi imtihop komissiyasiga yuboriladi. Buyuk Britaniyaning boshka oliy ukuv yurtidagi ta'lim ham ijtimoiy London Universitetidagi singari tashkil etilgan. Ouli shahri Finlyandiyaning shimoliy garbiy kdemida joylashgan bulib uz Upiversitetiga ega. U uzining ilmiy ahborotlari yangi tehnologiyasi bilan SHimoliy Finlyandiyaning ta'minlaydi. Yunalishlari: Ta'lim meditsina ilm tehnologiya va iktisod ishlovchi pedagoglar soni 3000 nafar. Mablaglarning 3 dan 2 kismi byudjetdan 3/1 kismi esa Universitet olimlarining ilmiy ijodiy kashfiyotlari tehnologik hizmat turlaridan keladi. SHuningdek 1 katta loyihalarda katnatpish ham ilm dargohiga katta foyda keltiradi. Evropa hamjamiyatining 1 necha loyihalarda katnashayotgan Universitet hodimlari juda katta mablag ishlab topdilar. Intsrnet Universitetning yuragi. Talabalar bu tarmokka ulanib ukituvchilaridap topshirik; olishadi va bajarishadi.

Universitetning ukituvchilar tayerlash fakulъtetiga davogarlar soni yildan yilga ortib bormokda. Hususan boshlangich ta'lim fakulъtetiga 80 ta **uringa** 6-7 ming ariza tushar ekan. Lekin galabalikka tanlovning uziga hos tartib koidalar mavjud. Bu erda ham

kabul erkin 10 ta **Universitetga** 1 vaktida ariza bergan abituriyent maktabni bitirgandagi tuplagan bali kaysi **joyning** reytingiga moe kelsa uta erga hujjat topshiradi. Lekin **tanlov** ka'ltaligi sababln tanlashning uziga hos talablari bor. Bulajak talaba pedagogika, psihologiya fanlaridan sinab kurilgach yana bir sshyuvga duch keladi. YA'ni bu **pedagogah** vaziyatlarni tugri tahdlil kila oladimi uning ana shu mahorati sinab kur il adi.Pedagogika fakul'tstida talabalar bakalavr va magistr darajasini olganlaridan sung mutahassis dinlomlariga ega buladilar. Ukish muddati 5 yil.Amaliyot butun ukuv yili davomida utkaziladi. 'Galabalar birinchi kuredan boshlab Universiteshi bitirguncha uzluksiz amaliyot utaydilar. Ular ukuv yili davomida 40 ta kredit 40 soat ukuv goklamasi bir haftada 4 soatpi tashkil kiladi. Uing yarmi ma'ruza, kolgani amaliy va mustakil ishlardan iborat.Evropa ta'lim tizimida talabalarni milliy pedagogik va sipf madaniyatiga urgatish muhim omil sanaladi.Finlaidiyada ukituvchilik kasbiga kizikish kat ga.Bulajak ukituvchilar I kuredanok ped amaliyogga chikadi.'Niderlandiyada boshlangich sinfga kabul 4 sshdan boshlapadi. Maktabgacha tarbiya muassasalari mavjud emas. 16 yoshgacha majburiy ta'lim. Mahsus maktablar faoliyat kursatayaiti. Hozirgi kunda 8 ta universitet, 5 taoliygoh ishlabturibdi. Mahsus maktablarda8-21 yoshli bolalar ta'lim oladilar. Niderlaldiyada 7 diniy oliy ukuv yurtlari mavjud. Ular davlat tomonidan ta'mshshanadi. Oliy ukuv yurtlari 2 boskichli ta'limdai iborat.Gimnaziyalarda chukurlashtirilgan ta'lim berilib, bolalar oliygohga tayyorlanadi.CHet ellik talabalar uchun ta'lim ochik. Talabalar kator imtiyozlarga ega.Nidsrlandiyada talabalar 1 -kuredanok ish olib ta'minlanadi.

hindiston.

Mustakillik yillarida ukishni va yozishpi biladigan insonlar soni ikki barobar usdi. Bunga 1951 yili kabul kilingan va izchil amalga oshirilib borilayotgan mahsus davlat dasturi hisobiga erishildi. Hukumat maktablar kurilishida ukituvchilarni tayyorlashga va maktablarni kitoblar ukuv materiallari bilai ta'minlashga katta pul mablaglarini sarf kiladi. Mam 1 akat Konstituttsiyasiga muvofik 6-yoshdan 14 yoshgacha bulgan bolalar tekin ta'lim olish hukukiga zta. Ushbu sshdagi bolalarning tahminai 85% 5-sinfgacha maktabga katnaydilar. Birok 6 sinfdan boshlab to 10 sinfgacha katiaydiganlar soni 35% gacha tushib koladi. Kishlok. joylarda bu kursatgich yanada nastrok, Kupchilik bolalar maktabni tashlab uz oilalariga yordam berish uchun ishga kiradilar. SHunga karamay hindistondagi barcha maktablar ukuvchilar bilai tulib togpgan Hipdistonda 4,850' ortik kollej va universitet mavjud. 18 yoshdan 23 yoshgacha bulgan yoshlarning tahminan 4% oliy ukuv yurtlarida taheil oladilar. Bu kursatgich eea kupgina rivojlapayotgan mamlakatlardagi kursatgichdan yukoridir. Hindiston insoniyatning eng kadimiy madaniyat uchoklaridan

biridir. Mamlakat ta'lim tizimini kayta tashkil etish va uning asosiy mazmunini hamda yunalishi belgilash Mahatma Gandi tomonidan ishlab chikilgan «Pai ta'lim» («Yangicha

ta'lim») printsiplari asos bulgan. Mustakillikdan sung 1950 yilda kabul kilingan Konstitutsiyada hind jamoatchiligining ta'limga oid kuyidagi fikri uz aksini topgan edi: ta'limni tubdan isloh kilish zarurlshi; halk ta'limi maktabini kengaytiri neprofessional tayyorgarlikni yulga kuyish; jamiyatni

demokratlashtirishning muhim sharti - bepul ukitish va majburiy ta'limni amalga oshirish; professional ta'lim sistemasini har tomonlama rivojlantirish yuli bilan hujalik rivojipi tezashtirish va mamlakatning tehnikaviy hamda iktisodiy mustakilligini ta'minlash. SHu munosabat bilan Konstitutsiyada 6 yoshdan 14 yoshgacha bulgap bolalarni bspul va majburiy ukitishni 10 yil ichida ta'minlash belgilab kuyildi. SHuningdek, bolalar na usmirlarning ukitish tilini erkin tanlashlari ham kafolatlandi. Konspputsiyaning 28-30 moddalarida kichik millat bolalarining maktabda ona tilida bilim egallash hukuki ham kayd etilgan.

Mustakillikdan sung har bir shtatda halk ta'limi departamenti tashkil topdi. Ministr yordamchisi halk ta'limi departamentiga boshchilik kilgan. Unga biron-bir tashkilot karamogidagi bir iecha tehnik ukuv muassasalaridan tashkari barcha ukuv muassasalari karashli bulgan. Har bir shtat ta'lim sohasidagi muammolarini uzi hal

kilgan. Masalan: ukish muddati, ukuv rsjasi, ukituvchining ish haki va boshkalar. Jumladan, mustakillikning dastlabki yillarida boshlaigich maktablarda ukish muddati turlicha bulgan. Madrasada - 5 yil, Bombeyda - 2 yil, Oriasada 6 yil, Kashmirda ■ — 5 yil, Dehlida ugil bolalar uchun - 4 yil, kizlar uchun esa - 5 yil bulgan. Bupday maktablarda asosan 6 yoshdai 10-11 yoshgacha bulgan bolalar tahsil olganlar. Keyingi boskich **tulvdssh** urta maktab muddati 2 yildan 4 yilgacha bulgan. Bunday maktablar ikki hil bulgan: ingliz tili ukitiladigan maktab va ingliz tili ukitilmaydigan maktab. Birinchi tipdagi maktablarda ukishni tulik, urta maktablarda davom Eltiradigan bolalar ta'lim olgan. Ikkinchi tipdagi maktablarni tugatganlar esa tulik urta maktablarda ukish imkoniyatlaridan mahrum edilar. Bunday maktablarda asosan sanskrit va arab tili, kur'on, tibbiyot urgatilgan.

Islandiya.

Konunga muvofik 7-15 yoshdagi barcha bolalar maktabda ta'lim olishlari shart. Fakatgina aholi juda siyrak joylashgan erlarda yashovchn bolalar bundan mustasno. Kishlok joylarida bolalar maktabga yoki avtobusda katnaydilar, yoki mahsus kishlok, maktablari - pansholarga katnab ta'lim oladilar. Markazlardan ancha uzokda joylashgan. Jugrofiy jihatdan izoletsiyalangan hududlarda ukituvchilar bir pansiondan ikkinchisiga katnab ishlaydilar. Bunda ular bir pansionda bir nscha hafta dare bergach bosheasiga boradilar, sungra undan keyingisiga 6 yillik boshlapgich ta'lim va 3 yillik umumiy urta ta'limdan sung bolalar 4 yil davomida gramatika maktablarida tahsil olishlari mumkin. Islandiya universiteti Rekyevikda joylashgan. Ispandiyada pedagogik va iktisod kollejlari, san'at, hunar, fermerlik, uy hujaligi, dengiz injeneriyasi va ekologik urgatiladigan mahsus ta'lim muassasalari mavjud. Mamlakatda SHuningdek -hukukshunoslik tibbiyot punalishdagi ta'lim muassasalari va konservatoriya mavjud.

Savollar.

1. Buyuk Britaniya ta'lim tizimi va uni tashkil etish shartlarini aytib bering.
2. Fiilapdiyada ta'lim tizimi hatsida tushuncha bering. ZNiderlandiyada ta'lim tizimining uziga hos hususiyatlarini tushuntirng.

12 - Mavzu. YAkn shark mamalakatlari ta'lim shshm p.(Isroilda ta'lim)

Isroilda maorifga alohida etibor berilgan. Ulardai ham ta'lim tu lrisila konun mavjud. Turt yoshdan bola bogchaga borishi, maktabda ukishga tayyor holda kslishi kerak. Aks

holda biri-biriga ta'sir kdlishi mumkun. Ta'lim tizimi turt kiemdai iborat maktabgacha ta'lim turt kiemdan iborat. Maktabgacha ta'lim 4-yoshdan 6-yoshgacha bulgan

bolalar bogchaga katnashishi majburiy hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasida

bolalar maktabga tayorlaiishi bilan birga ularning fikrlash kobilyati, idrok etish va nutk madaniyati tarbiyalanadi. Bolalarnipg turli hil vaziatda uzini tuga bilish kabi malaka kunikmalar rivojlantiriladi. Maktab ta'lim uz urnida uchga bulinadi. Boshlangich

maktab-(1-b sinf, b-11 yoshlar) Oralik maktab-7-9sinf 12-14yoshlar) urta maktab-(10-12sinf

15-17yoshlar)Urta maktablar gumanitar hamda tehnologik yupalishdagimaktablargabulinadi. 3-sinfda bola bilan psihometrik test

utkaziladi. Bunda uning iktidori urgaiiladi 6-sinfda yana shunday test utkazilib, kaysi fanga iktidori borligi aniklanadi, tehnik yoki gumanitar sohaga yunaltililadi. Masalan: sen yahshi vrach bulasan degan fikr bola ongiga murgagklik paytidanok singdirib boriladi. urta mahsus ta'limga (13-14 sinf) tehnik va gumanitar yunalishdagi kolejlar kiradi. Isroilda 18-yoshda ugil va kiz bolalarping armiya safida hizmat kilishi majburiy bulib, yigit va kizlar asosan armiya safidan keyip urga mahsus ta'lim muassasasiga ukishga kiradilar. Bu ukuv yurti birituvchilariga tehnik yoki kichik injiner

mutahasisligi bsriladi. Maktabni yoki urta mahsus ta'lim muasassasini tugatganlar

akademikkollejga (tshnik kollejda ukish 4-yil, gumanitar kollejda esa ukish 3-yil) kirib ukishi yoki universitetda ukishga knrishi mumkui. Universitetnn muvaffakiyatli bitirganlar magistraturaga (2-yil), undan sung

doktaranturaga (3-yil) kirib ukishi mumkun. Isroilda ukuvchilar bilimli, kobilyatli test orkali aniklatsadi. Bular uch boskichda utkaziladi l boshlangich maktabda: a) iktidorli bolalarnp aniklovchi test

b) muamolp bodalartsp aniklovchi tesglar

2. Majburiy umum davlat testlari:

a) 4-sinfda

b) 9-sinfda

3. Psihometrik testlar:

A) yunalishi b) ihtiyoriy

v) oliy ta'lim muassasasida ukishni istovchilar uchun.

Maktab va urta mahsus ukuv yurtlarida ukuvchilar bilimi kuyidagicha baholanadi va tskshtiriladi: dastlab uy vazifasi (utilgan yoki yatsgi mavzu buyicha) suraladi. Mustakil ish va rsjali nazorat ishi alohida baholanadi. Nazorat nshinnng bajarilishi ham e'tiboga olinadi. Kollokvium (oralik nazorat ishi) kompyutrsrlashtirilgan tekshiruvlar ham utkaziladi. Bilimni baholaogda uch yuaalishdan foydalaniladi: ortirilgan bilimni baholash tabiiy kobilyatni baholash; tabiy imkoniyatlarii baholash.

Ukituvchi va tarbiyachi ish faoliyatining ettinchi yili malaka oshiriga majburiy.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RUYHATI

1 .Karimov I.A.Barkamol avlod Uzbekistan tarakkiyotining poydsvori. -T.: «SHark», 1998.

2.Karimov I.A.Uzbekistots XXI asrga intilmokda.-T.: «Uzbekiston», 1999. Z.Turk ta'lim tizimi. Horijda ta'lim — T., 44 b.

4.Uzbekistop - Turkiya: Maorif buyicha hamkorlikning ilk hujjatlari. Ma'r. 1992 y., 4 fevralb, 5.Jovliev B. Ta'limda hamkorlik dasturi samaralari.

Uzbekiston - AKSH,

Ma'r. 2002 yil 27 mart. 6.Mahmudov N., Kompyuotsrni bilmagan pedagog yuk. Horijda ta'lim.

Ma'r.2002-13 iyulb.

7.Usmonov N., YAponiyada bola tarbiyasi . Ma'r. 2002-13 mart 8.Ivanova A., Uzbekiston -Germaniya ta'lim sohasidagi hamkorlik. Halk suzi. 2002 yil 13 mart.

9.Usmopov II., Germaniyadakasb-hunarta'limi. Horijda ta'lim. Ma'r. 2002 yil 13 fevralb 10, YU.ErhONova. Frantsiya buyukligining mezonlari: Horijda ta'lim. Ma'r. 2002 yil 27

fevralb ◆

11.SHvetsiya oliy Ukuv yurtlari: Horijda ta'lim. Ma'r, 2002 yil 23 yanvarb. 12 Salimova N. Buyuk Britaniya, Finlyandiya: Horijda ta'lim. Ma'rifat. 2001

yil, 26 dekabrб YAponiya taasurotlari: Horijda ta'lim. Ma'r. 2001 24 oktyabrб P.Juraev GO., «YAshillik mamlakati» talabalari: Horijda ta'lim.

SHOTlandiya. Turkiston 2001 yil 10 oktyabrб. 14 N.HaYdar Murod. Frantsiya: ta'lim tizimi. Ta'lim tarbiyaning uzagi:

talabalar hasti. Turkiston — 2001 8 sent. 13.Usmonova L., YAponiya: Boshlangich ta'lim tizimi. Horijiy ta'lim.

.Turkiston 2001 yil 25 avgust.

16.Hakimov M., AKSHda hukukiy ta'lim tizimi: Horijda ta'lim: Insop vaKonun. 2001 yil,, 14 avgust.

17.Ruziev U, Nomozov S,"Koreya - ilmga talkonlar mamlakati. Janubiy Koreyada ta'lim hakida. Turkiston. 2001 yil 11 avgust.

18.'Gursunova L., Utsa utadiki: Horijda ta'lim. Frantsiya. Markaziy Osiyo. 2001 yil. 10 avgust.

19.Sandov M., Bokieva G, Amerika Universiteta ukuv faoliyati hakida. Ma'r. 2000 yil 25 noyabrъ.

20.Sa'diev J. Ikki yurt ta'limi istiklol yillarida. Horijiy ta'lim. Ma'r. 2000 30 sentyabrъ

21.Botirov B., Horijlik talabanipg bir kupi Daniyada talabalar ukdsh jarayopida. Ma'r. 2000 yil. 20 may.

22.Hujasva/1., Ispaniyaga kilgansafar. Ma'r. 2000 yil. 17 may. 23.The work! book encyclopedia 1 1-jild,372-bet

24.The world book, encyclopedia 3-jild 486-487 bet. 25.The world book encyclopedia YU.jild. 119-bst 26.The world book encyclopedia 1.jild. 362-bet. 27.The world book encyclopedia 21jild. 593-bst, 14-jild 413-414 bet. 28.T'e world book encyclopedia 6 jild. 401-bet. 29.The world book encyclopedia 2 jild. 229-230 betlar, 30.The world book encyclopedia 18 jild. 1025-bet. 31 .The world book encyclopedia 13- jild. 458-bst. 32.The world book encyclopedia 12- jild. 100-bet, ZZ.Tbe world book encyclopedia 2- jild..585-bet. 34.The world book encyclopedia 1 - jild. 651 -bet. 35.The world book encyclopedia 4- jild. 781-bet 36.The world book encyclopedia 3- jild. 469-bet.

